

Rheinhessen

Inleiding

Rheinhessen, het land van 1000 heuvels, dat is tegelijk jeugdsentiment en *die Heimat*.

De eerste keer dat ik van de weidsheid van de regio mocht proeven, was in 1991.

Rheinhessen

Deelstaat Rheinland-Pfalz

Oppervlakte wijngaard (2019)

26.860 ha

Verhouding wit/rood (2019)

72% 28%

Topwijngebieden (VDP.Grosse Lagen)

Appenheim: Hundertgulden

Bingen: Kirchberg, Scharlachberg

Bodenheim: Burgweg

Dienheim: Falkenberg, Tafelstein

Dittelsheim: Geiersberg, Leckerberg, Kloppberg

Flörsheim-Dalsheim: Bürgel, Hubacker

Hohen-Sülzen: Kirchenstück

Ingelheim: Horn, Pares, Schloss Westerhaus

Mölsheim: Zellerweg am schwarzen Herrgott

Nackenheim: Rothenberg

Nieder-Flörsheim: Frauenberg

Nierstein: Brudersberg, Glöck, Hipping, Kranzberg, Ölberg, Orbel, Paterberg, Pettenthal, Zehmorgan

Oppenheim: Herrenberg, Kreuz, Sackträger

Siefersheim: Heerkretz, Höllberg

Westhofen: Aulerde, Brunnenhäuschen, Morstein, Kirchspiel

Worms: Liebfrauenstift-Kirchenstück

Worms: Liebfrauenstift-Kirchenstück

Worms: Liebfrauenstift-Kirchenstück

Worms: Liebfrauenstift-Kirchenstück

www.rheinhessen.de

Druivenaanplant (2019)

riesling	18,1%
müller-thurgau	15,2%
dornfelder	12,5%
silvaner	7,8%
grauburgunder	7,3%
spätburgunder	5,5%
weissburgunder	5,1%
portugieser	3,9%
chardonnay	3,1%
kerner	2,7%
scheurebe	2,6%

Een broekventje was ik toen, amper twaalf jaar.

Mijn ouders startten als hobby een kleine wijnhandel en het allereerste domein dat ze gingen verdelen, lag in het zuiden van Rheinhessen. Toen al moet het een onuitwisbare indruk op me nagelaten hebben, want in de jaren erna bracht ik er verschillende vakanties door. Vaak met de fiets, dan kon ik het heuvelende landschap verder exploreren. Het is een gebied als geen ander. Dat zou je over elk van de dertien Duitse regio's kunnen zeggen, maar wie de wagen neemt en dwars erdoor rijdt, weet wat ik bedoel. Het uitgestrekte landschap, met de afwisseling tussen zeeën van wijngaarden, akkers en kleine dorpskernen geeft rust. Aan de horizon prijken windmolens. Ondanks dat dit de grootste wijnregio van Duitsland is, is het wijntoerisme hier (nog) niet echt doorgedrongen. Op enkele uitzonderingen na, staat het wijntoerisme niet zo ver als bijvoorbeeld in Pfalz, Mosel en Rheingau. De passage is er kleiner. En toch zie je een duidelijke evolutie in het aantal bezoeken. Op tien jaar tijd, tussen 2009 en 2019 steeg volgens het *Staatliches Landesamt Rheinland-Pfalz* het aantal overnachtingen met 39%, het aantal gasten zelfs met 47,3%. Dat duidt op een grote dynamiek. En uit eigen ervaring merk ik een groeiend aantal hotels en *Gästehäuser*, al dan niet gekoppeld aan een wijndomein. Een heel succesvol voorbeeld is Weingut Meyerhof in Flonheim: een echt familiedomein, met moderne kamers. Wil je hier in het weekend overnachten, is tijdig reserveren aanbevolen. Dat is tekenend voor Rheinhessen. Nieuwe toeristische initiatieven profileren zich als kwalitatief, en kennen snel succes.

Bij ons Belgen en Nederlanders staat de regio niet geboekt als geliefkoosde bestemming. Mosel, Pfalz, Baden,...

Dat kennen velen wel. Maar Rheinhessen?

Van de schitterende Roter Hang, en diens wijnen, hebben sommigen al gehoord. Maar dit gebied is zoveel meer.

Laat me even starten met wat bijzonderheden.

Door de beschermende ligging tussen heuvelketens is Rheinhessen niet alleen een van de droogste regio's van Duitsland, men spreekt zelfs van een van de droogste gebieden in midden Europa. Afhankelijk van waar je je bevindt ligt de hoeveelheid neerslag tussen 500 en 600 mm. In droge jaren, zoals we die openvolgend kennen, zakt dit getal naar 400 mm. Dat geeft problemen voor nieuwe aanplant in bodems die moeilijk water vasthouden zoals aan de Roter Hang in het noordoosten. Irrigatie voor jonge aanplant is geen uitzondering. Wanneer je Rheinhessen uit de lucht zou bekijken, lijkt het gebied op een gigantisch amfitheater. Het noorden wordt begrensd door het Taunusgebergte, het oosten door het Odenwald, het noordwesten door de Hunsrück en het zuidwesten door de Donnersberg. Alleen in het zuiden gaapt een vrije toegang. De Hunsrück en Donnersberg trotseren een pak meer regen dan Rheinhessen. Vooral de Donnersberg, een uitloper van het Pfälzer Wald heeft een grote invloed op het klimaat van het zuiden (Wonnegau). Deze heuvel, van vulkanische oorsprong en 687 m hoog, is bijzonder. Het is geen piekende spits, de top is eerder een zacht aflopend plateau van 7 km breed. Wijnbouwers hadden me al eens gewezen op het fenomeen dat deze heuvel de wolken zichtbaar doorklieft en je zo ten zuiden en ten noorden regen ziet vallen, maar in de beschermende zone van de berg niet. In al die jaren heb ik het met eigen ogen kunnen vaststellen. Donkere wolken, met regenvlagen die als golvende gordijnen richting Worms (zuiden) het land bevoelden. Hetzelfde fenomeen wanneer ik naar het noorden keek. In de zone waar ik stond, tussen Westhofen en Bechtheim, geen druppel.

Het aantal zonne-uren en de temperatuur liggen hier hoog.

Van Oppenheim wordt gezegd dat het samen met Freiburg im Breisgau (Baden) de warmste wijnstad is van Duitsland. Maar vergis je niet, de regionale verschillen zijn groot.

Wijngaarden van Siefersheim - Weingut Wagner Stempel, © Weingut Wagner Stempel

Zo is er door de hoogteverschillen duidelijk invloed op de temperatuur. In Rheinhessen liggen de wijngaarden tussen 80 en 300 m. De hoogst gelegen wijngaarden vind je rond Siefersheim, tussen Alzey en Osthofen, rond Appenheim, Gau-Algesheim en Ingelheim. Wijnen uit en rond deze locaties zijn preciezer, fris en tonen duidelijk spanning. De Siefersheimer Heerkretz (porfier) en Dittelsheimer Kloppberg (kalk en klei-mergel) zijn met een hoogte tot 280 m de hoogst gelegen *Grosse Lagen* van Rheinhessen. Proef maar eens de Riesling Heerkretz GG van Wagner-Stempel. Messcherpe wijn, geen genade voor vetigheid, rechtlijnig en ellenlang. Puristische wijn op Duitslands hoogste niveau. De Kloppberg GG van Weingut Winter is dan weer een combinatie van fijne kracht, structuur en heerlijke frisheid. Een op en top kalkwijn. Op de hoger gelegen wijngaarden in het noorden zien we een heropleving van burgunderrassen. De combinatie van kalk en een koeler microklimaat maakt dat hier het ene toptalent na het andere zich ontpopt.

Hou naast de gevestigde waarden namen zoals Simone Adams en Carsten Saalwächter maar in het oog. Zij kiezen resoluut voor burgunder (wit en rood), in een schitterende frisse en spannende stijl. Of de broers Knewitz (Weingut Knewitz) en Runkel (Weingut Bischel). Beide domeinen liggen in Appenheim. Zij zijn eerder recente namen onder de topdomeinen en ze profileren zich als echte allrounders. Riesling

of burgunder, in wit en rood, alles kunnen ze. En sinds de overname van Weingut J. Neus (Ingelheim) door de familie Schmitz in 2013, knoopt dit domein ook weer aan met de Duitse rode top.

Het uitgestrekte, veelal vruchtbare landschap maakt van Rheinhessen al eeuwenlang een landbouwregio.

Het is een van de minst beboste gebieden van Duitsland en de toegankelijke heuvels (lokaal *Hiwwel* genoemd) trokken al van oudsher volkeren aan. De eerste bewezen bewoning dateert uit de Steentijd. Later kwam daar wijnbouw bij en de combinatie van land- en wijnbouw typeert het landschap. Ook de domeingebouwen laten door hun inrichting een landbouwverleden vermoeden. Het zijn haast vierkantshoeves die opgaan in de kleine dorpskernen. Op deze zogenaamde *Mischbetriebe* was er een combinatie van wijn- en akkerbouw, met zelfs veeteelt. Bedrijven zoals deze vind je nu nog maar zelden in Rheinhessen. Vandaag is er specialisatie, ofwel wijnbouw, ofwel akkerbouw en fruitteelt. Veeteelt is een randfenomeen geworden.

Ook de grootte van de domeinen valt op. Gemiddeld gezien is volgens het Duits Wijninstituut 6% van de wijnbouwbedrijven in Duitsland groter dan 20 ha (cijfers 2019). In Rheinhessen is dit 42%. De beperktere hellingsgraad maakt dat de percelen hier makkelijker te bewerken zijn dan pakweg de steile wijngaarden aan de Mosel.

Julia Keller - Weingut Keller, © Weingut Keller

Nieder-Flörsheimer Frauenberg in de winter - Weingut Battenfeld-Spanier, © Weingut Battenfeld-Spanier

Niersteiner Pettenthal in de herfst - Weingut Kühling-Gillot, © Weingut Kühling-Gillot

Het gebied is groot, en elk jaar steken er nieuwe talenten boven het maaiveld uit.

Er is goesting, ambitie, openheid en een duidelijk respect onder de wijnbouwers. Het is zowat het enige gebied waar VDP- en niet-VDP leden zo intens samenwerken. Dit onder de noemer Maxime Herkunft Rheinhessen (www.maxime-herkunft.de). Het idee dat hoe nauwer de herkomst van een wijn wordt gedefinieerd, hoe kwalitatiever de wijn is, wordt met deze vereniging ook door niet-VDP leden gedeeld. Er zijn onderlinge afspraken en samen organiseren ze events. Eigenlijk is dit een voortvloeisel van Message in a Bottle, een vereniging opgericht in 2001. In die periode werd er nog steeds neerbuigend op Rheinhessen neergekeken. Pejoratief werd door collega's uit andere regio's over *world class tractor drivers with poor wine making skills* gesproken. Uiteraard zijn er fouten gemaakt, maar dat verandert niets aan het geweldige potentieel van Rheinhessen. Enkele jonge talenten, de ene toen al bekender dan de andere, bundelden hun krachten om de wijnwereld te laten zien hoe geweldig Rheinhessen wel was. De namen waren niet van de minste, met onder andere Philipp Wittmann (Weingut Wittmann), Johannes

Geil (Weingut Oekonomierat J. Geil), Klaus-Peter Keller (Weingut Keller) en Daniel Wagner (Weingut Wagner-Stempel). Opvallend was het aandeel van domeinen uit Wonnegau, het stukje Rheinhessen dat in die tijd niet de grootste reputatie bezat. Het is tekenend dat net van hieruit twee domeinen zijn uitgegroeid tot namen met wereldreputatie: Philipp Wittmann en Klaus-Peter Keller. Keller maakt met zijn Riesling G-Max trouwens de duurste droge riesling ter wereld. Mocht je er al aan kunnen geraken... Message in a Bottle groeide elk jaar en jonge wolven van weleer werden gerespecteerde kwaliteitspioniers uit de recente geschiedenis. Met Maxime Herkunft Rheinhessen is een richting uitgegaan die toekomstgericht is. Vandaag lacht geen enkele wijnliefhebber die de Duitse wijnwereld kent met Rheinhessen. Bekijk maar eens de jaarlijkse hitlijsten van beste *Grosse Gewächse*. Daar kan je echt niet meer om Rheinhessen heen. Integendeel, andere regio's moeten zich in bepaalde jaren reppen om het kwalitatief geweld te kunnen volgen. Wat de regio ook zo bijzonder maakt, is de enorme bandbreedte. Van prijswaardewijn tot topper, diversiteit in stijlen en druivenrassen. Je raakt hier niet op uitgekeken.

Een zee van loess, en toch zoveel meer

Wanneer je de kaart bekijkt, zie je dat de Rijn vanaf Mainz plots een knik naar het westen maakt.

Deze *Rheinknie* is ontstaan omdat de Rijn geen doorkomen vond doorheen het harde kwartsiet van de Taunus. Vanaf Bingen en Rüdesheim volgt de Rijn weer een noordelijk parcours door Mittelrhein, gekenmerkt door leesteen.

Wie Rheinhessen zegt, zegt loess. Deze fijne zanderige leem is een restant uit de laatste IJstijd. De wind zette er heel wat van af en vandaag vind je op maar liefst 45% van alle wijngaarden in Rheinhessen loess. Het hele centrum ligt ermee bezaaid. Het zijn bodems met een goede waterhuishouding. De wijnen tonen zich open, aromatisch en snel toegankelijk. De rieslings bulken van het gele fruit en hebben een heerlijke sappigheid. Ze zijn ook iets rijker van stijl. Denk maar aan de voorbeelden uit Bechtheim. Wijnen van Jochen Dreissigacker en Johannes Geil tonen aan dat loesswijnen schitterend kunnen zijn. Op verschillende

plaatsen zijn holle wegen ontstaan, waar metershoge loesslagen te merken zijn. Een fenomeen dat tussen Bechtheim, Mettenheim en Alsheim te bewonderen is.

Vaak is loess in Rheinhessen vermengd met kalk, nog zo'n belangrijke bodem in de regio. De oorsprong daarvan is een stuk ouder dan de IJstijd. 35 miljoen jaar geleden, in het Tertiaire tijdperk, was het gebied onderdeel van een oermeer. Deze binnenzee, het Mainzer Basin, en het daaropvolgende rivierlandschap is verantwoordelijk voor onder andere kalk, zand, klei, mergel en kiezel. De zwaardere bodems, wanneer we abstractie maken van kalk, maken 30% uit van het wijngaardoppervlak. Krachtige wijnen, zachte zuren en een rond karakter tekenen de wijnen.

Algemeen kan je stellen dat wijnen van kalkwijngaarden minder op fruitexpressie zitten, met een frisse, precieze

structuur waar de zuren aanwezig zijn en tegelijk ook mooi ingebouwd. In Westhofen is de beroemde Morstein een van Duitslands beste kalkwijnngaarden. De wijnen tonen ernst, gelaagdheid en bewaarpotentieel. Op kalk zijn heel wat variaties. Twee bijzonderheden: het ijzerhoudende terra rossa en terra fusca, ook wel *Braunlehm* genoemd. De zeldzame terra rossa (1% van Rheinhessen) vind je onder andere in en rond Westhofen. Terra fusca is meer verspreid, vooral in de as Appenheim – Ingelheim. Ongeveer 10% van alle percelen in Rheinhessen zijn echte kalkwijnngaarden.

Tot slot komen we bij de oudste bodems van Rheinhessen.

En hoewel ze maar enkele percentages van de regio uitmaken, vormen ze de basis van enkele van de beste wijngaarden van Duitsland. Je vindt ze in de randgebieden terug. Het beroemdste is de Roter Hang. Deze smalle strook in het noordoosten tussen Nierstein en Nackenheim is nog geen 10 km lang. Het is zowat de enige plaats in Rheinhessen waar de wijngaarden direct zicht hebben op de Rijn en ook de hellingsgraad is opvallend. Dit zijn echt Mosellallures. Wat we hier terugvinden is *Rotliegendes* wat zowel verwijst naar de bodem als de geologische periode van 300 tot 260 miljoen jaar geleden. Herhaaldelijk wordt dit ook bestempeld als rode leisteen. Visueel heeft dit bodemtype inderdaad iets weg van leisteen, het is echter stenige, compacte zandsteen met hoog ijzergehalte. Gooi maar eens een steen uit de Roter Hang op de grond. Deze verpulvert onmiddellijk in kleine zanddeeltjes. Wijnen uit de Roter Hang horen bij de historische grote wijnen van Rheinhessen, en deze streek was ook in de glorieperiode voor Duitse wijn in de 19de eeuw gekend als topgebied voor riesling (toen in *gemischter Satz* met silvaner). Intense, kruidige wijnen, met een combinatie van kracht en ronde zuren. Het bewaarpotentieel is groot. Door de klimaatopwarming is het wel zaak tijdig te oogsten. Toch heeft de Roter Hang nog steeds een grote aantrekkingskracht. Naast de gevestigde topdomeinen zoals Gunderloch, Kühling-Gillot, Schätzel en St. Antony bezitten zelfs twee topwijnbouwers uit het zuiden hier percelen: Wittmann en Klaus-Peter Keller. Maar we mogen de talrijke producenten niet vergeten die hier eveneens schitterende en betaalbare wijnen maken: Weingut Lisa Bunn, Raddeck, Georg Gustaf Huff, Fritz Ekkehard Huff om er maar enkele te noemen. Dit *Rotliegendes* vind je niet enkel aan de Roter Hang, ook in het uiterste westen zijn er stroken.

In Siefersheim en omgeving ligt een van de meest bijzondere bodems van Rheinhessen. Het landschap, ook wel *Rheinhessische Schweiz* genoemd, is een van oorsprong vulkanisch gebied. Zowel optisch als wat bodem betreft, zou je dit meer Nahe dan Rheinhessen kunnen noemen. We zijn hier in het westen, de Nahe is trouwens maar een steenworp verwijderd. Het oogverblindend mooie landschap ligt vol met porfier, en dit in de varianten ryoliet (lichter gesteente, granietachtig) en melafier (donker gesteente, basaltachtig). Deze bodems stammen uit het Perm tijdperk. Hiervoor moeten we meer dan 250 miljoen jaar terug gaan in de tijd. Het zijn zure bodems, met een lage pH. Op de top van de kam waar de Heerkretz wijngaard ligt, vind je zelfs een stuk heide terug. Deze begroeiing is gebaat met een lage pH. De wijnen van deze wijngaarden zijn strak, hoog in zuur en in de jeugd niet altijd charmant met duidelijke vuursteenaroma's. Geef ze tijd, want eenmaal op leeftijd horen deze wijnen bij het beste in hun categorie. Meestal van riesling, maar ook van rassen zoals silvaner en weisburgunder. Weingut Wagner-Stempel is uiteraard de voortrekker, maar ook minder gekende domeinen zoals Weingut Seyberth maken prima wijnen. Deze hoek in Rheinhessen is een van de 'winnaars' van de klimaatopwarming want tot in een recent verleden waren vele jaren te koel om de druiven rijp te krijgen. Vandaag is het gewoonweg ideaal om finesse en frisheid in de wijn te krijgen. Verder in dit hoofdstuk is een wijnwandeling gewijd aan dit onovertroffen stukje Rheinhessen.

Tot slot halen we de kwartsietbodems uit het uiterste noordwesten aan. Net zoals porfier behoren deze tot de oudste bodems van Rheinhessen en zijn zelfs vermengd met leisteen uit het Devoon tijdperk van 400 miljoen jaar geleden. De Binger Scharlachberg is het mooiste voorbeeld. Na jaren van miskenning brengen huidige wijnbouwers zoals Weingut Riffel, Prinz Salm (Nahe), Bischel en Wagner-Stempel met hun kwaliteit weer een ode aan deze geweldige wijngaard. En stilaan herneemt de wijngaard weer de glorie van weleer. In de helft van de 19de eeuw was de Scharlachberg beroemd. Weingut Bischel en Wagner-Stempel hebben een stukje Scharlachberg en Heerkretz geruild. Deze percelen van beide producenten proeven is boeiend. Je merkt de hand van de producent, maar het DNA van de wijngaarden valt niet te ontkennen. Wijnen van de Scharlachberg hebben zuren, zijn eerder slank en gesloten in de jeugd. Ze zijn minder wild dan bijvoorbeeld porfierwijnen, maar hebben ook tijd nodig om te ontplooiën. Geen sprinters, eerder langeafstandslopers.

Wijnbouw sinds de Romeinen

Rheinhessen is al sinds de Steentijd bewoond.

In het pre-Romeinse tijdperk waren de zachte heuvels een troef om aan landbouw te doen. Op de top kwamen vestigingen die zich later ontwikkelden tot dorpen. Naast stammen die er zich vestigden werd het gebied ook gefrequentierd door volksstammen die op doortocht waren.

Wat vandaag Mainz is, was in de Romeinse tijd Moguntiacum, een legeronderzetting die als uitvalsbasis diende om de regio te besturen. Hoewel wijnbouw al spoedig zou zijn ingevoerd na de Romeinse bezetting, was het toch vooral Probus in de 3de eeuw die zorgde voor een ware boom van wijnbouw in Rheinhessen. Hij hief strenge verordeningen op om aan wijnbouw te doen voor zowat het gehele Romeinse Rijk. Hoewel hij maar zes jaar keizer was, was dit ondersteunend voor de wijnbouw. Belangrijke Romeinen verbouwden op de zuidhellingen van hun woningen al wijn, maar dat werd door Probus ook mogelijk gemaakt voor niet-Romeinen. In en rond Mainz zijn er bij opgravingen aanwijzingen gevonden van wijnbouw, waaronder de Dativius-Victorboog. Het origineel staat in het Landesmuseum, een replica in de stad.

Een volgend hoogtepunt kwam er met Keizer Karel de Grote (Charlemagne) vanaf de 8ste eeuw. Anders dan in latere periodes hadden keizers en koningen zelden een vaste verblijfplaats. Daarvoor was hun rijk te groot. Het verval van de heirbanen die de Romeinen destijds hadden aangelegd maakte een vlotte communicatie vanuit een bepaalde plek moeilijk. Op strategische plaatsen werden zogenaamde paltsen gebouwd. Keizer Karel de Grote had er meerdere, maar die van Ingelheim, in het noorden van Rheinhessen, is zonder meer sterk verbonden met wijnbouw. Het verhaal is gekend dat hij vanuit zijn palts zag hoe de sneeuw aan de overzijde van de Rijn, waar thans Schloss Johannisberg (Rheingau) is gevestigd, sneller smolt. Een goede plek voor wijnbouw moet hij toen gedacht hebben.

Hij bevorderde de wijnbouw en liet bijvoorbeeld bos rooien in de Rijnvlakte om druiven aan te planten. Hij liet stokken uit Italië, Spanje, Hongarije, Lotharingen en

Spanje overkomen. Dat zouden in hoofdzaak rode rassen geweest zijn, maar daarover is weinig geweten. In de 9de eeuw waren er 88 dorpen in Rheinhessen waar aan wijnbouw werd gedaan.

In de middeleeuwen waren het vooral de kloosters die zich in de wijnbouw verdiepten. Een van de belangrijke personen uit Rheinhessen in die context is Hildegard von Bingen (1098 – 1179), zij schreef een wijnmengsel voor om beter te kunnen slapen. In de late Middeleeuwen was Rheinhessen de *Weinkelter Europas*, de wijnpers van Europa dus, wat duidt op een grote wijnproductie.

De twee belangrijkste kloosters, wat productie betreft tussen 1200-1800, waren enerzijds de zetel van de Aartsbisschop in Mainz (Kurmains) met de grootste wijnkelder van de regio, anderzijds het Kapucijnerklooster in Worms waar de originele Liebfraumilchwijngaard is gelegen. Vandaar kennen we dit als de Wormser Liebfrauentift Kirchenstück, waarover we het later in dit hoofdstuk nog hebben.

Een belangrijk gegeven was de vermelding van *Rüssling* in 1490 in Worms, wat een van de oudste vermeldingen van riesling zou zijn. Hoewel we hier voorzichtig mee moeten zijn, want er bestond toen ook een druif genaamd rauschling.

Rheinhessen was grensgebied (Rijn) en daardoor vaak locatie van betwistingen. Daarmee gepaard ging ook de wijnproductie op en neer. Dorpen werden geplunderd in de Dertigjarige oorlog (1618-1648) en Worms werd haast met de grond gelijk gemaakt tijdens de Negenjarige oorlog (Paltse Successieoorlog) in 1689.

Napoleon bezette het gebied in 1792 en annexeerde het in 1798. Dat betekende een fundamentele verandering in het feodale systeem. Rheinhessen werd een deel van het Franse kanton Mont Tonnerre (Donnersberg) en de burgers konden wijngaarden kopen die voorheen kerkelijk bezit waren.

In 1816 was het Franse verhaal over en kwam Rheinhessen onder de hoede van de Groothertog van Hessen. Wijnbouw groeide verder. 12 juli 1816 is de geboortedag van de naam Rheinhessen. De Groothertog van Hessen kreeg door een verdrag, onderhandeld tussen Pruisen, Oostenrijk en Hessen, de stad Mainz en het noordelijke gedeelte van het departement Mont Tonnerre in handen. De bevolking werd verzekerd dat de door Napoleon ingevoerde rechten niet zouden worden ingeperkt – bijvoorbeeld het einde van het lijfeigenschap, dat Napoleon uiteindelijk had bereikt. Mede daardoor bleef wijnbouw succesvol in Rheinhessen.

Op 11 februari 1830 werd de eerste Eiswein ooit in Duitsland geogst in Dromersheim nabij Bingen, van jaargang 1829. En zoals bij vele zaken is het ontstaan toe te schrijven aan toeval. 1829 was een slecht wijnjaar en toen de wijnbouwers in Dromersheim na een vorstperiode de druiven toch binnenhaalden, was dit initieel als veevoer bestemd. Maar snel merkten ze dat het sap in de druiven bijzonder zoet was. De druiven werden geperst, het sap vergist en de eerste Eiswein was een feit. De eerste Beerenauslese en Trockenbeerenauslese in Rheinhessen werden in 1893 en 1911 gemaakt door Weingut Schmitt en Weingut Gunderloch uit respectievelijk Nierstein en Nackenheim. In die tijd het beroemdste gedeelte van Rheinhessen. Opvallend: dat is later dan in het naburige Rheingau.

In de 19de eeuw was er een bloei van handelshuizen in Rheinhessen. Gekend is het nog steeds bestaande huis P.J. Valckenberg (°1786), waar we bij het stuk over Liebfraumilch nog op terugkomen. In 1895 richtte Groothertog Ernst Ludwig een wijn- en fruitteeltschool op en in 1900 het Staatsdomein in Oppenheim. Dit als impuls om de kwaliteit een boost te geven. In 1900 was er een oppervlak van 11.717 ha wijngaard, wat nadien verder groeide.

In de tweede helft van de 20ste eeuw kwam de focus op massaproductie te liggen. Rheinhessen werd o.a. met Liebfraumilch een speler in de bulkmarkt met goedkope wijnen. Het positieve imago werd op enkele decennia vernietigd. De industrialisering van het wijngebied ging verder, mede geholpen door de makkelijk te bewerken zacht glooiende heuvels. Zo groeide het gebied verder: 16.000 ha in 1964 en 25.000 ha in 1979. Deze focus op massa werkte in de jaren 1960 - 1970, maar in de jaren

1980 begon dit te kantelen. Tijden veranderden en het werd moeilijk opboksen tegenover stevige buitenlandse concurrentie in de lage prijscategorieën.

De wetgeving van 1971 hielp Rheinhessen kwalitatief ook niet echt. Door de creatie van *Grosslagen* en *Bereiche* werd bijvoorbeeld de Roter Hang benadeeld. Enerzijds had je de Niersteiner Hipping of Niersteiner Pettenthal als topwijngebieden, thans *Grosse Lage*. Daarnaast was er de *Grosslage* Niersteiner Gutes Domtal. Onder die noemer kwamen minderwaardige zoete massawijnen op de markt, terwijl de kwalitatieve percelen van de Roter Hang zelfs geen deel van deze *Grosslage* uitmaken. En ook het gehele *Bereich* heet Nierstein, terwijl er in dit district zoveel diversiteit is. Voor de buitenstaander (consument) is dit verwarrend.

Rheinhessen werd ook de regio waar nieuwe kruisingen volop werden geïntroduceerd in de jaren 1960 en 1970, dit ten nadele van vele kwalitatievere klassieke rassen (zoals bijvoorbeeld silvaner). Plots werden Ortega, Optima, Morio-Muskat, Faber-Rebe, Ehrenfelser, Huxelrebe, Müller-Thurgau, Scheurebe de focusdruiven. En dit vooral omwille van de combinatie van hoge rendementen en veel rijpheid. Want de wetgeving 1971 was ook gericht op het suikergehalte in de druif. Kort gezegd: hoe meer suiker in de druif, hoe kwalitatiever. Die nieuwe rassen waren vaak echte suikerfabrieken, dit in tegenstelling tot Riesling. Snel hoge mostgewichten bereiken, gekoppeld aan een hoog rendement, was interessant om geld te verdienen op de bulkmarkt. Tot in de jaren 1990 was het niet ongewoon dat een domein in Rheinhessen wel vijftien tot twintig verschillende druivenrassen had staan waaronder tal van deze kruisingen. Dat is intussen gekeerd en nu zien we specialisatie en focus op de edele druivenrassen zoals Riesling en de Burgunders (wit en rood). Vandaag is Rheinhessen uit dit diepe dal gekropen, met verbluffende wijnen en aanwezigheid van veel talent. *Klasse statt Masse* is weer aan de orde. Maar we mogen niet vergeten dat door de grootte van het gebied er nog altijd een grote bulkmarkt is. Cijfers van Rheinhessen e.V. tonen aan dat in 2019 maar liefst 71% van de productie via *Kellereien* is gegaan. Dat zijn mastodonten van firma's die merkwijnen in de goedkoopste klasse wijnen op de markt brengen. 7% gaat via coöperatieven en dat is in vergelijking met andere regio's een laag cijfer. De productie via private wijndomeinen bedraagt 22%.

De druiven tijdens een vorstperiode, ingrediënten voor Eiswein

Wijngaard Wormser Liebrauenstift-Kirchenstück - ©Deutsches Weininstitut

Druivenrassen die voornamelijk markant zijn geweest in de periode 1960-1980.
 Vele van hen zijn ook ontstaan door kruising in Rheinhessen - ©Deutsches Weininstitut

Dornfelder

Huxelrebe

Scheurebe

Faberrebe

Oogst van spätburgunder druiven in de Niersteiner Glöck.

Druiven over de eeuwen heen

Welke druiven er in de middeleeuwen en vroeger werden aangeplant, daar is amper informatie over te vinden. En dan nog is die informatie twijfelachtig.

Wat wel wordt vermoed is dat Keizer Karel de Grote (Charlemagne) voornamelijk blauwe druivenrassen naar Rheinhessen bracht. De locatie waar zijn palts was gevestigd, in Ingelheim, is sindsdien altijd een plek geweest waar blauwe rassen belangrijk zijn gebleven. In de latere middeleeuwen kwam er een verschuiving naar witte rassen zoals elbling, gelber orleans en heunisch.

Ook is er het vermoeden dat grünfrankisch aan de basis zou liggen van de originele Liebfraumilch. Dat blijkt uit een beschrijving die 300 jaar oud is. In de 16de eeuw werd deze druif in Pfalz vermeld. Historisch gaat de druif terug naar de Antieke tijd met Hongarije en de Rijn als thuisbasis. Tot de herontdekking in 2009 was deze druif uitgestorven. Enkele wijnbouwers plantten de druif terug aan, waaronder Stefan Sander van het oudste biologische domein van Duitsland, Weingut Sander in Mettenheim. Kruidig, fruitig met duidelijke zuren zonder dat ze hard zijn. Rijpt goed en is niet zo botrytisgevoelig. Ideaal dus voor droge wijnen.

Rond 1700 kwamen druivenrassen zoals elbling en orleans in de verdrukking, dit ten voordele van riesling en silvaner. Belangrijk om weten is dat in die tijd het maken van *monocépages* ondergeschikt was aan *field blends*, de zogenaamde *gemischter Satz*. Druiven werden voornamelijk door elkaar aangeplant.

De eerste terroirverordening van de streek gaat terug tot 1790. Bechtheim, in het zuiden van Rheinhessen, was in bezit van het Vorstendom van Leiningen. Er werd een streng beleid gevoerd. Een ambtsman, Susemihl, legde op enkel riesling en gewürztraminer in bepaalde wijngaarden rond Bechtheim aan te planten. Die zone komt in grote lijnen neer op de locatie waar vandaag de Bechtheimer Geyersberg ligt, een nog steeds uitstekende wijngaard.

Ingelheim profileerde zich verder als bastion voor rode wijn en de Roter Hang kreeg wereldreputatie voor wijnen waar riesling een hoofdrol speelde, veelal in *gemischter Satz* met silvaner. Rond 1900 was die silvaner de belangrijkste druif in Rheinhessen. Dit vooral omwille van de betrouwbaarheid in rendement en teelt. Het is een

sterk ras dat wijnbouwers niet snel in de steek laat. De keuze voor silvaner was dus eerder economisch en op zekerheid gestoeld. En dat doet eigenlijk wel afbreuk aan de intrinsieke kwaliteit van de druif. Want silvaner heeft het potentieel prachtige wijnen te geven. Niet met de zuren en expressie van riesling, maar in een geheel eigen, kruidige en vaak aardse stijl. Een van de absolute specialisten is het Weingut Teschke in Gau-Algesheim. Als geen ander domein in Rheinhessen is dit domein gespecialiseerd in silvaner. Hoewel de regio nog steeds het grootste gebied ter wereld is voor dit ras, is de aanplant sinds 1964 gedaald van bijna 8.000 ha naar thans 2.098 ha.

Na de Tweede Wereldoorlog kwamen nieuwe kruisingen snel opzetten. In de ontwikkeling van deze nieuwe druiven – door kruising – speelde de *Landesanstalt für Rebenzüchtung* van Alzey een belangrijke rol. Initieel was het een instituut dat zich bezighield met onderzoek naar het verzorgen van de stokken. Maar onder impuls van directeur Georg Scheu (1879 -1949) werden veel nieuwe druiven ontwikkeld. Druiven die later in de regio een belangrijke rol zouden spelen. Niet allemaal waren ze kwalitatief, maar ze verzekerden de wijnbouwers zowel opbrengst als hoge suikergehaltes. En dat paste helemaal in het plaatje van de wetgeving van 1971. Bekendste voorbeelden uit dit instituut zijn huxelrebe (elbling x muscat précoce de saumur), faberrebe (chardonnay x müller-thurgau), scheurebe (riesling x bukettrebe) en siegerrebe (madeleine angevine x traminer). In 1988 werd het instituut onderdeel van het staatsdomein in Oppenheim.

Bij de blauwe rassen is het succes van de productieve dornfelder een fenomeen. Een druif die echter niet in Alzey werd ontwikkeld, wel in Württemberg.

Zoals hiervoor al aangegeven, is deze situatie helemaal gekanteld ten voordele van kwaliteitsdruiven die ook internationaal van belang zijn. Riesling is thans de belangrijkste druif voor wit, maar ook spätburgunder, weissburgunder, grauburgunder, chardonnay en sauvignon blanc kennen een positieve aanplantingstrend. Dornfelder is nog steeds de belangrijkste blauwe druif, maar daalt in aanplant. Van alle kruisingen zien we ook

een zekere heropleving van scheurebe. Nu duidelijk is dat hiervan ook uitstekende droge wijnen kunnen geproduceerd worden, zien we verschillende topdomeinen met heerlijke interpretaties die ver weg staan van een aromatische karikatuur waarin de druif dreigde verzeild

te raken. Weingut Dr. Eva Vollmer, Wagner-Stempel, Oekonomierat J. Geil, Wittmann, Klaus-Peter Keller, Manz... allemaal maken ze prachtige droge Scheurebe, ook wel de 'sauvignon blanc van Duitsland' genoemd.

Drie districten: Bingen, Nierstein en Wonnegau

Geografisch is Rheinhessen in drie subregio's of districten onderverdeeld, zogenaamde *Bereiche*

De benamingen van het noordwestelijk en noordoostelijk deel zijn enigszins verwarrend *Bereich* Bingen en *Bereich* Nierstein. Deze gebieden zijn veel meer dan de genoemde verwijzing naar de betreffende locaties. Het zuiden kennen we als Wonnegau. Hier wordt niet naar een bepaalde gemeente verwezen, wel naar de Germaanse stam Vangionen die zich in het huidige gebied rond Worms vestigden. De Romeinen noemden Worms destijds Civitas Vangionum.

Bereich Nierstein

Bereich Nierstein is vooral beroemd omwille van de Roter Hang, ook wel de Rheinfront genoemd. Sommigen beschouwen quasi het gehele oostelijke deel tussen Mettenheim en Mainz-Laubenheim als Rheinfront, thans iets vriendelijker 'Rheinterrasse' genoemd. Dit deel loopt namelijk parallel met de Rijn, maar enkel tussen Nierstein en Nackenheim kunnen de wijngaarden de rivier direct voelen. Dit dramatisch steile stuk bezaaid met de rode ijzerhoudende bodems is schitterend om te aanschouwen. Als er een constante is doorheen de eeuwen, dan is het wel de reputatie die riesling hier had. Toppercelen, van noord naar zuid, zoals Rothenberg, Pettenthal, Brudersberg, Hipping, Ölberg, Heiligenbaum en Orbel brengen wijnliefhebbers nog altijd in vervoering. Deze zeven wijngaarden behoren tot de Roter Hang. Vlakbij in Nierstein ligt Glöck, de oudste officiële wijngaardnaam van Duitsland, hoewel dat perceel niet uit *Rotliegendes* bestaat. In deze zone ligt de ene *Grosse Lage* naast de andere. Weingut Gunderloch, een van de grondleggers van VDP in Rheinhessen, is een essentiële naam in de 20ste eeuw voor de Roter Hang, maar we mogen ook Weingut Heyl zu Herrnsheim niet vergeten, wiens

kloosterlijke wortels teruggaan tot 1561. De wijngaarden werden later geprivatiseerd en vormen nu een onderdeel van Weingut St. Antony, maar Heyl zu Herrnsheim heeft vorige eeuw enkele van Duitslands mooiste wijnen geproduceerd en dit in een voor Duitsland moeilijke periode vanaf 1970.

De Roter Hang werd echter vanaf 2000 ingehaald door ambitieuze domeinen uit de districten Wonnegau en Bingen en er heerst momenteel een herwaardering van dit gebied met aanwezigheid van zowel gereputeerde domeinen als nieuwe talenten. En terecht. Zelfs topdomeinen uit Wonnegau, zoals Weingut Keller en Wittmann, bewerken hier percelen.

Ten zuiden van Nierstein, deels ook in Oppenheim, blijft het topwijngaarden regenen, zij het wel met een kalkaandeel: Patersberg, Herrenberg, Säckträger, Kreuz. Verschillende van deze kalkpercelen maken nu furore met Spätburgunder, o.a. door Weingut Kühling-Gillot, maar ook door het uitstekende Weingut Eckehart Gröhl. Verder naar het zuiden, richting Gunterblum en Alsheim zitten verschillende uitstekende producenten zoals Juliane Eller van Juwel Wein. Hetzelfde geldt voor het hinterland. Weingut Manz uit Weinolsheim maakt er heerlijke en expressieve wijnen.

Bereich Bingen

In *Bereich* Bingen liggen twee historische wijncentra, namelijk rond Bingen – met de Scharlachberg – en Ingelheim, een rood wijnbastion en dat sinds Karel de Grote in de 8ste Eeuw. De Selz doorkruist het hart van de regio en mondt in Ingelheim in de Rijn uit. Verschillende locaties in dit gebied waren vroeger vaak te koel om constant goede wijnen te maken. In documenten van

Weingut J. Neus

spätburgunderpionier in Rheinhessen

Op 5 december 1881 richtte Josef Neus een kleine wijnhandel op. Zijn zaak groeide bijzonder snel, en naast deze Kellerei bezat hij ook eigen wijngaarden. In 1884 verhuisde hij naar de gebouwen in de Bahnhofstrasse te Ingelheim. Dat is nog steeds de plek waar het domein is gevestigd. Wie de kans heeft het domein, met park en grote gewelfkelders te bezoeken, krijgt een indruk hoe groot het bedrijf moet geweest zijn. In de bureaus en het proeflokaal heerst nog de sfeer van weleer. Overal hangen prachtige foto's uit het verleden. Opvallend is de stenen waterfontein die als spuwreservoir tijdens wijnproeverijen wordt gebruikt.

Josef Neus verhandelde niet alleen zijn eigen wijn, maar ook wijnen van bijvoorbeeld beroemde percelen uit de Rheingau. In 1918 lukte het hem om de legendarische wijngaard Königin Victoriaberg (Hochheim, Rheingau) van het gelijknamige wijngoed te verwerven. Dit perceel speelden ze later wel weer kwijt door een huwelijk. Het wereldwijd succes van J. Neus begin de 20ste eeuw was groot en er waren handelshuizen overzee. Hoewel Josef Neus ook witte wijnen verhandelde, was de productie van zijn eigen wijngaarden (voornamelijk rond Ingelheim) op rode wijn gericht. Hij werkte met een eigen kloon van spätburgunder, gered uit de periode van voor de druifluus Phylloxera vastatrix. Deze Neuskloon wordt nog altijd op het domein gebruikt. Het is een kloon waarbij de uitlopers zo goed als verticaal groeien, waardoor het aanbindwerk makkelijk verloopt. De druiven zijn klein en bezitten een dikke schil, de trossen zijn compact. Nadeel zijn de lage en onregelmatige rendementen. De druiven rijpen sneller dan andere klonen, waardoor een doordacht loofmanagement in de wijngaarden nodig is. De wijnen zijn fijn, elegant en koel van expressie. De aroma's zijn sterk gericht op krieken en cassis, minder op aardbei. De Spätburgunders van dit domein zijn van een heel eigen stijl.

Na WO I breidden de domeingebouwen uit, onder impuls van een bloeiende handel. In 1939 stierf Josef Neus en het domein werd verder geleid door zijn zoon Josef Neus junior. Nadien kwam een periode onder leiding van de familie Burchards. De kwaliteit van het domein haalde echter in de jaren 1990 en 2000 niet meer het niveau van weleer. In 2013 kocht de familie Schmitz, bekende ondernemers uit Mainz, het domein. Meteen startten de renovaties. De domeingebouwen kregen hun flair van vroeger terug en alles gebeurde met veel respect voor het historische karakter. Keldermeester Toni Frank werd aangetrokken, hij leerde onder andere bij Weingut Horst Sauer (Franken) en Weingut Breuer (Rheingau) en werkte bij Schloss Westerhaus (Rheinhessen). Hun ambitie is tot de tien beste rode domeinen in Duitsland te horen. Op basis van wat ik heb geproefd, zijn ze flink op weg. Hun paradewijngaarden zijn de Grosse Lagen Ingelheimer Horn en Pares. Kalkrijke percelen die in combinatie met de Neuskloon van Spätburgunder bijzonder elegante wijnen geven. Ben je in Ingelheim om dit domein te bezoeken, ga dan ook naar het centrum waar Karel De Grote in de 8ste eeuw zijn Keizerpalts had. Er zijn enkel nog restanten zichtbaar, op informatieve borden kan je inschatten hoe groot zijn verblijf was.

www.kaiserpfalz-ingelheim.de

VDP.Weingut J. Neus
Bahnhofstrasse 96
55218 Ingelheim
Tel.: +49 6132 73003
info@weingut-neus.de
www.weingut-neus.de

© Gerd Brabant

Bereich Wonnegau

de eerste helft van de vorige eeuw sprak men over wijnen uit Essenheim die geschikt waren voor Sektproductie. Dat duidt op flink wat zuren. Essenheim is vandaag een gemeente waar Weingut Braunewell uitstekende wijnen maakt. Het is pas met de klimaatopwarming dat hier op brede schaal fantastische wijnen naar boven komen. Wijnen met grote elegantie, spanning en finesse. Zowel van de kalkwijngaarden in het centrale en zuidelijke stuk, als van de vulkanische wijngaarden en *Rotliegenden* in het westen rond Siefersheim, Flonheim en Neu-Bamberg. Dit is het koelste stuk van Rheinhessen. Wat tot de jaren 1980 - 1990 een nadeel was, is nu eerder een voordeel. Hier komen vaak de meest strakke en precieze wijnen van Rheinhessen vandaan. Het centrale en noordelijke stuk van dit *Bereich* is zich aan het ontpoppen tot een heus burgundergebied. Vooral in en rond Appenheim liggen een aantal domeinen die mee aan de top van de regio staan, en dat sinds nog niet zo lang: Weingut Knewitz, Hoffmann, Bischel, Thörle,... Vooral door de eerste drie domeinen is de kalkrijke wijngaard Appenheimer Hundertgulden uit de vergetelheid geraakt. Een bijzonder perceel met hoog calciumcarbonaatgehalte, een restant van een oud koraalrif. De wijnen uit de Hundertgulden zijn haast zilt, met grote finesse en koude-impressies, wat kalkwijnen zo kenmerkt.

Wonnegau is zonder twijfel het district met de grootste kwaliteitssprong. Het valt op hoe de beroemde domeinen pas in een recent verleden tot VDP werden opgenomen: Weingut Wittmann in 1999, Weingut Keller in 2000. Tot dan deed Wonnegau hoofdzakelijk waar het goed in was: veel produceren op makkelijk te bewerken percelen. Je hebt dan pioniers nodig om de volgende stap te zetten. De kalkrijke bodems bleken in de handen van toptalent een zegen. Plots zette Wonnegau zich op de kaart met wijnen die tegelijk sappig als energiek waren. Dat energieke is bij verschillende producenten geëvolueerd naar precisie en finesse. Naast de voor de hand liggende domeinen denk ik dan ook aan Gesine Roll van Weingut Weedenborn. Ze is de koningin van sauvignon blanc en bewijst dat de hoger gelegen kalkpercelen een verbluffend resultaat voor dit ras in Rheinhessen kunnen opleveren. Hier vind je vandaag zoveel domeinen die meespelen in de topliga van Duitsland. En aan ambitie is nog steeds geen gebrek. Jochen Dreissigacker bouwde een indrukwekkende *winery* van een zelden geziene dimensie voor de regio. Dat Rheinhessen wel eens de meest dynamische regio van Duitsland wordt genoemd, is te wijten aan de nieuwe garde uit Wonnegau.

Zicht vanaf de Winzermal in Siefersheim, mooiste wijnzicht 2016 van Rheinhessen - Weingut Wagner-Stempel, ©Weingut Wagner-Stempel

Johannes Geil-Bierschenk

Weingut Oekonomierat J. Geil

Zonder dit domein zou mijn wijnleven er totaal anders uitzien. Zeker tweehonderd keer ben ik er geweest sinds 1991. En ik heb zoveel aan hen te danken. Vader Karl die me in de jaren 1990 meenam naar de *Rebschule* om er wijnstokken te gaan uitkiezen, het mee oogsten, bottelen, snoeiwerk, vatstalen proeven, etiketteren... Of moeder Monika die me in Rüdesheim of Kloster Eberbach voor enkele uren dropte terwijl zij iets zakelijk moest doen. 'Ga maar op ontdekking.' En dat deed ik ook. Mijn liefde voor Duitsland heb ik van mijn moeder, de liefde voor Duitse wijn van Karl, Monika en zoon Johannes Geil-Bierschenk.

In 1871 kocht Georg Geil de locatie waar het domein vandaag nog altijd is gelegen. Zijn zoon, Johann Geil, was de eerste die wijn in flessen bottelde in het dorp. Maar zijn ondernemingsdrang ging verder en hij speelde een actieve rol bij de oprichting van de *Raiffaisanbank*, de coöperatieve en was burgemeester van Bechtheim. Voor zijn bijzondere inzet kreeg hij van de Groothertog van Hessen en aan de Rijn de eretitel *Oekonomierat*, die nog altijd in de naam van het domein prijkt.

Tot in de moeilijke jaren 1990 was Weingut Oekonomierat J. Geil een gemengd bedrijf, met wijn- en akkerbouw. Karl Geil verpachtte zijn akkers, en richtte zich enkel op wijn. In de economisch moeilijke jaren 1980 en 1990 was hij al een van de betere wijnproducenten uit de regio. Dat kwalitatieve werd door zoon Johannes naar een nog hoger niveau getild. 2002 was het jaar van de doorbraak. Met dit topjaar kreeg Johannes de titel 'Ontdekking van het Jaar' in Gault-Millau. Tevens was hij medeoprichter van Message in a Bottle en profi-leerde zich daarmee als een man van de regio en niet iemand die zich op de eigen domeinmuren blindstaart. Minderwaardige kruisingen gingen eruit en het aandeel klassieke druiven werd verhoogd: riesling, weissburgunder, spätburgunder en frühburgunder. Met 2 ha frühburgunder erkent Johannes zijn passie voor dit eerder zeldzame en wispelturige blauwe ras. Vandaag telt het domein in totaal 32 ha.

Johannes is een intelligente kerel. Je zal hem niet betrappen op een ondoordachte uitspraak. Hij denkt grondig na voor hij spreekt, en komt uit voor zijn mening. In het pittoreske en rustige Bechtheim is het goed leven. Er is een fraaie dorpskern met de prachtige Basilika St. Lambertus, eeuwen geleden graag bezocht door pelgrims. Toch zijn de wijngaarden de ware schat. Met 670 ha is het een grote wijnbouwgemeente en een wijngaard zoals Geyersberg werd al eeuwen geleden geroemd voor de kwaliteit. Door de eerder zwaardere bodems en het warme microklimaat zijn wijnen uit Bechtheim, en bij uitbreiding van Johannes Geil, voorbeelden van een sappige en open stijl. Jaar na jaar brengt hij echter meer structuur en diepte in de wijn, ook zijn doordacht houtgebruik is opvallend. Zijn wijnen werden ook steeds droger. Vandaag hoort dit domein bij de beste van Rheinhessen. En als eerste voorzitter van Maxime Herkunft Rheinhessen verbindt hij VDP met niet-VDP leden.

Persoonlijke favoriet? Naast een sterk instapgamma, zonder twijfel de Silvaner Bechtheimer en beide wijnen uit de Geyersberg: de intense en tegelijk elegante Riesling, vol sappigheid en frisse structuur en de indrukwekkende Frühburgunder. Van deze laatste wordt de Geyersberg enkel in de beste jaren gemaakt. En het wachten loont, want dit is Frühburgunder waar alle registers worden opengetrokken. Geen *wanabe* Spätburgunder zoals producenten tegenwoordig te vaak willen bereiken, maar een festijn aan donkere kers, chocolade, koffie en aardigheid gepaard aan een machtige, gelaagde inhoud.

Weingut Oekonomierat J. Geil

Kuhpfortenstrasse 11
67595 Bechtheim
Tel.: +49 6242 1546
info@weingut-geil.de
www.weingut-geil.de

Philipp Wittmann

Weingut Wittmann

© David Maurer

De vraag wie in de recente geschiedenis de belangrijkste man van Rheinhessen is, kent twee antwoorden: Klaus-Peter Keller en Philipp Wittmann. Beiden hebben ze er niet alleen voor gezorgd dat Rheinhessen terug op de kaart staat, ze zijn tegelijk ook de motor en inspirator van een nieuwe generatie wijnmakers. Een wijngaard is maar zo goed als zijn beste wijnmaker en samen hebben ze bijvoorbeeld Morstein haast cultstatus gegeven. Het is nochtans een topwijngaard die reeds in 1282 werd vermeld, maar het potentieel kwam er niet altijd uit. Of de wijnen werden in het verleden onder de noemer van het toen beroemde Nierstein verkocht. Morstein oogt niet spectaculair, de wijnen zijn dat wel.

Waar Klaus-Peter Keller zich meer richt op het eigen domein, is Philipp Wittmann iemand met een actieve rol in het regio- en verenigingsleven. Hij was lange tijd voorzitter van VDP Rheinhessen, en werkt thans nog altijd samen met Maxime Herkunft Rheinhessen, waar hij samen met zijn goede vriend Johannes Geil de regio verbindt. Dat doet hij eigenlijk al sinds de oprichting van Message in a Bottle in 2001.

Philipp Wittmann is een toptalent, gezegend met een grote zelfzekerheid en uitstraling. Hij heeft overtuigingskracht en weet exact wat hij wil. Hij nam het domein over in 2004 en voerde prompt biodynamische principes in. Zijn ouders waren een van de pioniers van biologische wijnbouw in Rheinhessen. Ik heb het geluk gehad wijnen uit de jaren 1980 en 1990 van dit domein te kunnen proeven en toen was het niveau al hoog. Hij focust op klassieke druiven, en met 70% riesling is dat aandeel hoog. Het is niet verwonderlijk dat Philipp net met riesling reputatie heeft gemaakt. Droge, precieze en minerale stijl in een uiterst fijne structuur. Kracht, zonder vettigheid. Primair fruit, daar zoekt hij niet naar. Wel naar expressie van zijn kalkwijngaarden, en focus. Het zijn indrukwekkende wijnen die bij de beste rieslings wereldwijd horen en lang kunnen ouderen. Maar hij kan ook schitterend overweg met weissburgunder, silvaner,

chardonnay en spätburgunder. Zijn laatste project is het aanleggen van een perceel spätburgunder in de koele Gundersheimer Höllenbrand, wat Michael Gutzler van Weingut Gutzler trouwens ook heeft gedaan.

Een bezoek aan dit 30 ha grote domein is aan te bevelen. De machtige gewelfkelders zijn uniek in Wonnegau en getuigen van 350 jaar wijnbouwtraditie. Het grote binnenplein, het statige bureau- en vintoekegebouw en de prachtige tuin, in alles zit oog voor detail en kwaliteit. En hij is gehuwd met Eva Clüsserath van Weingut Ansgar Clüsserath (Mosel). Ook een topdomein.

Natuurlijk ga je hier in de eerste plaats voor Riesling. De Gutsriesling is al een serieus visitekaartje, de Westhofener VDP.Aus Ersten Lagen is een van de beste prijs-kwaliteitsverhoudingen in het hogere niveau. De Grosse Gewächse tonen hoe begenadigd Philipp wel is: de iets sappigere Aulerde, de koele en fijne Kirchspiel, de machtige Morstein en de virtuoze maar moeilijk te verkrijgen Brünnenhäuschen. Wil je je helemaal laten gaan, dan doe je een bod op de kostbare Riesling La Borne, een selectie van oude stokken uit Morstein en enkel verkrijgbaar op de jaarlijkse VDP veiling in Bad Kreuznach. Ook om zijn Silvaner kan je niet heen, net zoals zijn Weissburgunder en Chardonnay. En laatst was ik diep onder de indruk van de Spätburgunder Reserve. Afhankelijk van de jaargang maakt Philipp ook edelzoet, met vooral knappe Auslese. Er is een revival van Kabinett, het lichtste predicaatstype. Dat hij ook hier goed mee overweg kan, bewijst de hedonistische 2019 Riesling Kabinett Morstein.

VDP.Weingut Wittmann

Mainzer Strasse 19
67593 Westhofen
Tel.: +49 6244 905036
info@wittmannweingut.com
www.wittmannweingut.com

Portretten van inspirerende personen

Voorbeelden van Trulli in Rheinhessen - ©Deutsches Weininstitut

Heerlijke fietsvakanties in Rheinhessen

Wormser Liebfrauenstift-Kirchenstück - ©Deutsches Weininstitut

Typisch Rheinhessen

Trullo (mv. trulli)

Wanneer je voor de eerste keer de grappige wijngaardhuisjes, trulli, in Rheinhessen ziet opduiken, frons je beslist de wenkbrauwen. Het is eerder typisch voor het zuiden van Italië, Apulië, waar trulli nog steeds dienen als huis. Dat laatste is in Rheinhessen nooit het geval geweest. Italiaanse gastarbeiders bouwden ze in de 18de en 19de eeuw als bescherming tijdens het werk in de wijngaard. Een plek waar ze konden rusten en schuilen. Ze zijn er in allerlei formaten en de ene is al in betere staat dan de andere. Sommige zijn wat platter, andere zijn getooid met een fraai, afgerond puntdak. De witte kleur is kenmerkend. Vele zijn in prima staat en zijn recent gerenoveerd. Een van de mooiste, grootste, en tegelijk beroemdste trulli is die van Flonheim. Statisch op de Adelberg gelegen, is dit een doel voor wandelaars. Er staan picknickbanken en het zicht is prachtig. De bouw gaat terug tot 1756. Recent werd de Flonheimer Trullo opgefrist. De beste manier om dit te ontdekken is te voet. Je volgt het 13 km lange wandelpad Hiwweltour Aulheimer Tal. De ene keer wandel je door wijngaarden, vervolgens kruis je rotsmassieven om dan via bospartijen in een weidelandschap uit te komen. Op de route kan je nog de Lonheimer Turm beklimmen, met een panorama dat tot diep in het hinterland van Rheinhessen reikt. Vanzelfsprekend pauzeer je met een goed glas wijn aan de Flonheimer Trulli.

www.rheinhessen.de/hiwweltouren/hiwweltour-aulheimer-tal

Wormser Liebfrauenstift-Kirchenstück

Vandaag kennen we Liebfraumilch als een goedkope en banale mengwijn. Een wijn die weinig goeds heeft gedaan aan de reputatie van Duitse wijn. Pogingen van wijnbouwers zoals Christoph Hammel (Pfalz) om een kwalitatieve versie te maken zijn bewonderenswaardig, maar zullen het algemene imago niet veranderen. Wettelijk gezien is Liebfraumilch een lichtzoete QbA uit Rheinhessen, Nahe, Pfalz of Rheingau. De wijn bestaat voor 70% uit riesling, silvaner, müllerturgau of kerner. Er is geen aanduiding van de druif op het etiket, wel de regio.

En toch kent Liebfraumilch een boeiend en kwalitatief verleden. De originele wijngaard, Wormser Liebfrauenstift-Kirchenstück, is zelfs een *Grosse Lage* en uitstekende domeinen zoals Weingut Gutzler en Weingut Liebfrauenstift maken er knappe droge Riesling. Mijlenver van wat de consument vandaag als Liebfraumilch kent. En dat vraagt om een woordje uitleg.

De Wormser Liebfrauenkirche werd gebouwd tussen 1267 en 1465 en zwaar beschadigd in 1689. De kerk werd herbouwd en de Kapucijnen verbouwden op het naburige perceel een wijn die al gauw de naam *die Milch unser lieben Frau* kreeg. Voorbijtrekkende pelgrims genoten van de wijn tijdens hun tocht. In de late 18de eeuw verscheen de naam Liebfraumilch in officiële documenten. De Franse bezetter seculariseerde het kerkelijk bezit en een Nederlandse wijnhandelaar, Peter Joseph Valckenberg, kreeg de wijngaarden in 1808 in handen. Hij was al sinds 1786 aanwezig in Worms met zijn handelshuis en het bestaat nog altijd. Omdat de wijn een stevige reputatie genoot en er een grote vraag was naar Rijnwijn, werd Liebfraumilch voor Valckenberg een succesnummer in de export. Charles Dickens was bijvoorbeeld een fan. De vraag werd echter groter dan het aanbod en andere producenten verkochten ook wijn als Liebfraumilch. Hoewel Valckenberg in 1909 de eerste merk wijn van Duitsland deponeerde (Madonna Liebfraumilch), opende een beslissing van de Kamer van Koophandel van Worms in 1910 de poorten voor de teloorgang. Onder de noemer Liebfraumilch mocht vanaf dan elke Rijnwijn van goede kwaliteit met vriendelijk (lichtzoet) karakter verkocht worden. Dat werd snel breed geïnterpreteerd en de link met Worms en de Liebfrauenkirche verdween spoedig. De ene merkinterpretatie na de andere stak de kop op, waarvan Blue Nun een van de bekendste voorbeelden is. De verkoop piekte wereldwijd, maar de wijn werd vanaf de jaren 1980 ook een van de redenen waarom Duitse wijn zo'n slechte reputatie kreeg. Wilhelm Steifensand, afstammeling van P.J. Valckenberg, verkocht het handelshuis, maar kocht het gedeelte van de Wormser Liebfrauenstift-Kirchen-

stück terug in 2015 en richtte Weingut Liebfrauenstift op. Van de 13 ha bezit hij 11,5 ha. De getalenteerde wijnmaker Heiner Maleton maakt er sinds jaargang 2016 prachtige riesling. Wilhelm Steifensand is gehuwd met Dr. Katharina Prüm van het legendarische Weingut Joh. Jos. Prüm (Mosel). En zo herleeft dit historische stuk Rheinhessen weer op een kwalitatieve en respectvolle manier. De bodem bestaat er uit zanderige leem, met hier en daar ijzerhoudende rode zandsteen. De wijngaard is ommuurd en ligt aan de poorten van de stad Worms, op een boogscheut van de Rijn.

De Wormser Liebfrauenstift-Kirchenstück behoort tot de *Höhepunkte der Weinkultur*, een initiatief van het Duits Wijninstituut dat bijzondere locaties gerelateerd aan wijn in de kijker zet.

Niersteiner Glöck

Rheinhessen kent een aantal primeurs in de wijn-geschiedenis, zoals een van de eerste terroirverordeningen (Bechtheim), de eerste merkwijn (Madonna Liebfraumilch), en met de Niersteiner Glöck dus ook de oudste gedocumenteerde wijngaardnaam van Duitsland. In 742 verscheen de benaming in een schenkingsakte. Carloman, de zoon van Karel Martel

en broer van Pepijn de Korte, schonk de wijngaard aan het bisdom van Würzburg. Over de herkomst van de naam Glöck is wat onduidelijkheid. De verwijzing naar de naburige Marienkirche (vandaag Kilianskirche) is logisch, maar etymologisch kan het zowel duiden op het geluid van de klokken of het gegeven dat de klokkenluider in wijn werd betaald.

Vandaag heeft het staatsdomein van Oppenheim deze 2,1 ha kleine wijngaard in bezit waar enkel riesling en spätburgunder is aangeplant. Het perceel is ommuurd en loopt zacht af richting de Rijn en het aandeel *Rotliegendes* is beperkt. De bodem bestaat er uit zanderige leem. Dit in tegenstelling tot de steile wijngaarden wat verderop aan de Roter Hang. Het is een fijne plek om te pauzeren tijdens een wandeltocht vanuit Nierstein naar Nackenheim via de Rheinterrassenweg. Deze wandelweg tussen Worms en Mainz passeert in dit gedeelte bijna alle beroemde percelen, waaronder de Niersteiner Glöck. Een absolute aanrader met onderweg vergezichten die reiken tot de skyline van Frankfurt. Met de trein deel je de etappes makkelijk in. In de vinotheek van het staatsdomein te Oppenheim, Wormser Strasse 162, kan je de wijn van de Glöck proeven en aankopen.

www.rheinhessen.de/rheinterrassenweg

Niersteiner Glöck wijngaard
© Deutsches Weininstitut

Streekgerechten

Duitsland kent heel wat typische gerechten die regio-overschrijdend zijn. Wanneer we gaan kijken wat nu echt gerechten van Rheinhessen zijn, komen we uit bij Spundekäs, Dippehas en Backeskartoffeln.

Spundekäs kan je terugbrengen tot de regio van Mainz en wordt nog altijd geserveerd als dip tijdens een wijndegustatie of bij het aperitief. Meestal gepaard met krokante en zoute pretzelkoekjes. Het originele recept vermeldt een mengsel van kwark, roomkaas, paprikapoeder, peper en zout. Maar hierop zijn intussen talrijke variaties, waaronder met knoflook en verse kruiden. De naam verwijst naar een *Spund*, wat de bovenste kegelvormige opening is in een wijnvat. Dit is dezelfde vorm waarin het kaasmengsel werd geperst om nadien in kastanje- of druivenbladeren te wikkelen. Heerlijk bij een fris glas droge Riesling of Sekt.

Hoewel Rheinhessen weinig bebost is, wordt er heel wat gejaagd. Het loopt er vol reeën, everzwijnen en hazen. Een kenmerkend gerecht met wild is **Dippehas**. Voor dit traditionele gerecht gaat de haas urenlang in een stoofpot met rode wijn, kruiden, roggebread en specerijen. Sommige gebruiken zelfs *Lebkuchen*, de Duitse variant op onze peperkoek. Het deksel wordt afgesloten met brooddeeg. Het resultaat is een rijk, zacht en aromatisch gerecht dat perfect past bij een volle Spät- of Frühburgunder.

Tot slot hebben we **Backeskartoffeln**. Dit oude gerecht is veel meer dan gebakken aardappel. Het is een ovenschotel waar aardappelen, buikspek, laurier, kruidnagel, uien, witte wijn, melk, room en nootmuskaat lang worden gegaard. Vroeger gebeurde dat meestal op een zaterdag, nadat de bakkers hun brood hadden gebakken. De huisvrouwen uit het dorp plaatsten hun schotel in de nog warme bakkersoven om het gerecht te garen. Wie eenmaal deze rijke schotel heeft geproefd, is meteen fan.

Van boven naar onder:
Spundekäs
Dippehas
Backeskartoffeln

Wijnwandelen rond Siefersheim

Hiwweltour Heideblick

9,9 km / 3u
190 hoogtemeters

Parkeren:
Wanderparkplatz Siefersheim
Am Gänsborn
55599 Siefersheim

Vanaf de parkeerplaats loopt een verbindingsweg naar het startpunt van de Hiwweltour Heideblick

GPX informatie:
www.stichtingkunstboek.com/XXX

Openingstijden van de Winzeralm:
www.weingut-zimmermann.de/winzeralm

Wijn proeven:
Weingut Wagner-Stempel - www.wagner-stempel.de
Weingut Seyberth - www.weingut-seyberth.de

Met de *Hiwweltouren* kan je de verscheidenheid van Rheinhessen al wandelend ontdekken. Op een tiental plaatsen nodigen deze korte en middellange luswandelingen uit tot een halve of hele dagtocht.

Deze *Hiwweltour Heideblick* was de eerste die ik heb uitprobeerd en ik was op slag verliefd. Intussen zijn alle *Hiwweltouren* afgewerkt en deze toer blijft nog steeds een van mijn favorieten. De wandeling bevindt zich in het uiterste westen van de regio, op een steenworp van de Nahe. Het unieke karakter van dit stukje Rheinhessen is al uitvoerig aan bod gekomen: het koelere klimaat, de vulkanische porfierbodems, het ruwere landschap en de minerale wijnstijl. Het predicaat *Rheinheissische Schweiz* misstaat zeker niet. En bij momenten waan je je in mediterrane oorden. Beste wijnmaker is Daniel Wagner van Weingut Wagner-Stempel met wijnen die tegelijk diep mineraal, koel als complex zijn. Zijn Riesling Heerkretz GG hoort bij de mooiste droge Rieslings van Duitsland. Een tip om na de wandeling daar te gaan proeven en wat wijn mee te nemen.

Heel de tocht is prachtig. Nadat je tussen de wijngaarden gestaag stijgt, wandel je op de rand van een heuvel waar topwijngaarden zoals Höllberg en Heerkretz zich bevinden. Je kijkt op een landschap van wijngaarden en akkerbouw. Op verschillende plaatsen kan je uitrusten en genieten in een hut of op een strategisch geplaatste zitbank. Spoedig zal je de (1) Ajaxturm zien verrijzen, gelegen in de Heerkretz. Die toren staat in een sage symbool voor trouw tot aan de dood. Twee geliefden mochten van de vader van het meisje niet samen zijn. Zij moest verplicht met iemand anders trouwen, waarna ze aan hartezer stierf. De jongen bouwde op de plek waar ze elkaar ontmoetten deze *Ajaxturm*. In het wapenschild van de toren is de hond Tiras afgebeeld, hun trouwe metgezel die het koppel tijdens stiekeme wandelingen begeleidde.

Ajaxturm

Na de *Ajaxturm* blijf je nog even op de flank van de topwijngaard Heerkretz lopen, maar plots gaat het een stukje steiler, om zo in het bos uit te komen. Een zeldzaamheid in Rheinhessen. Verderop kom je aan het (2) uitzichtpunt van de Burgruine Neu-Bamberg. De burcht stond er in volle glorie van 1253 tot 1668, toen Karl I. Ludwig von der Pfalz het bouwwerk vernietigde. Na 1970 werden delen van de ruïne gerestaureerd.

Deze *Hiwweltour* loopt deels parallel met de *Küstenweg Rheinhessen*. 30 miljoen jaar geleden was Siefersheim onderdeel van een klf in een subtropische zee.

Het is haast niet te schatten in welke verschillende landschappen je hier terecht komt. Een kroonstuk is het heideplateau in het (3) *Naturschutzgebiet Neu-Bamberger Heide*. Alleen hier tref je heide in Rheinhessen aan. De zure vulkanische bodems creëren een ideale biotoop. Wie de heide in volle glorie wil zien, gaat best in augustus en september. Ook fijn is de (4) *Winzeralm*, terecht bekroond tot mooiste zicht van Rheinhessen in 2016. Aan deze *Winzeralm* kan je bij mooi weer vanaf mei tijdens de weekends genieten van een glas wijn. Een lovenswaardig initiatief van Weingut Zimmermann. Het zicht op het typische, weidse, glooiende landschap van Rheinhessen krijg je er gratis bij.

Deze wandeling is zowel een ode aan het weidse Rheinhessen als een schouwspel van een markante omgeving boordevol variatie. En mede daardoor misschien wel de mooiste route van de regio. Maar laat dat je niet tegenhouden om ook de andere *Hiwweltouren* te ontdekken. Alles samen geven ze een totaalbeeld van Duitslands grootste wijnbouwregio.

© Rheinhessen e.V., Foto Dominik Ketz

© Weingut Battenfeld-Spanier

© Weingut Bischel

© Deutsches Weininstitut

© Weingut Bischel

© Weingut Dreissigacker

© Geid Brabant

Aanbevolen domeinen

Adamswein

Altgasse 28
55218 Ingelheim
Tel. +49 6132 790800
info@adamswein.de
www.adamswein.de
Simone Adams nam na de plotse dood van haar vader het domein in 2010 over. Haar hart klopt voor de burgunder-rassen, en haar stijl is Frans gestoeld. Wijnen met 'hoeken en kanten' zoals Duitsers al eens zeggen, maar tegelijk ook inhoud en potentieel. Ze is gepassioneerd jager, en haar wijnen zijn vernoemd naar een kaliber.

VDP.Weingut St. Antony

Wilhelmstrasse 4
55283 Nierstein
Tel. +49 6133 509110
info@st-antony.de
www.st-antony.de
Met 32 ha wijngaarden bezit dit domein bijna een vierde van alle percelen aan de Roter Hang. De kwaliteit kwam er in het verleden niet altijd uit, maar steeg al onder de vorige manager en wijnmaker Felix Peters. In 2019 was er een wissel aan de top. Dirk Würtz, die overkwam van Balthasar Ress (Rheingau) keerde daarmee terug naar zijn Heimat Rheinhessen. De verwachtingen zijn hoog.

VDP.Weingut Battenfeld-Spanier

Bahnhofstrasse 33
67591 Hohen-Sülzen
Tel. +49 6135 2333
kontakt@battenfeld-spanier.de
www.kuehlingandbattenfeld.com
Een van de beste domeinen van Rheinhessen. H.O. Spanier, echtgenoot van Carolin Spanier-Gillot (Weingut Kühling-Gillot), maakt geweldig fijne en strakke kalkwijnen in het zuiden van Rheinhessen. Uiteraard schitterende Riesling, maar persoonlijke favoriet is ook de Grüner Sylvaner Leopold.

Weingut Becker-Landgraf

Im Felsenkeller 1
55239 Gau-Odernheim
Tel. +49 6733 7449
weingut@beckerlandgraf.de
www.beckerlandgraf.de
Het echtpaar Julia & Johannes -J² op het etiket- maakt sinds 2006 stemmige wijnen, zowel van riesling als de burgunderrassen. Respect voor de natuur staat centraal.

Weingut J. Bettenheimer

Stiegelgasse 32
55218 Ingelheim am Rhein
Tel. +49 6132 3041
info@weingut-bettenheimer.de
www.weingut-bettenheimer.de
Hoewel Jens Bettenheimer in het rode wijndorp Ingelheim is gelegen, blijkt hij een echte alleskunster. Want naast zijn uitstekende rode wijnen, zijn ook zijn Riesling, Silvaner en witte Burgunder aanraders. Hij gebruikt graag grotere houten vaten voor zijn spontane fermentatie. Ideaal geniet je de wijnen bij een hap in hun Gutsausschank Zum Kuhstall.

VDP.Weingut Bischel

Sonnenhof 15
55437 Appenheim
Tel. +49 6725 2683
info@weingut-bischel.de
www.weingut-bischel.de
De broers Christian & Matthias Runkel zijn de nieuwe sterren van Rheinhessen. Door en door sympathiek, en ze maken verbluffende wijnen. De Riesling Hundertgulden GG is een must voor elke rieslingfan, maar ook hun Weissburgunder en Spätburgunder mag niet in je kelder ontbreken. Hun recente opname bij VDP was niet meer dan logisch.

Weingut Braunewell

Am Römerberg 34
55270 Essenheim
Tel. +49 6136 9999100

info@weingut-braunewell.de
www.weingut-braunewell.de
Sinds de broers Axel & Stefan Braunewell het domein voeren, is dit uitgegroeid tot een topdomein in Rheinhessen. Mooie, fijne Riesling, gestructureerde Spätburgunder en prachtige Grauburgunder. En dan vergeet ik nog de Sekt te vermelden. Veelzijdig gamma op hoog niveau, en bovendien betaalbaar. Huiswijngaard is de Essenseimer Teufelspad, met het kalkrijke terra fusca.

Weingut Lisa Bunn

Mainzer Strasse 86
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 59290
info@weingut-bunn.de
www.weingut-bunn.de
Wat voorheen Weingut Margarethenhof was, werd bij de overname van het domein door Lisa Bunn naar haar eigen naam omgedoopt. En sindsdien is de kwaliteit alleen maar gestegen. Lisa is een talent en maakt uitstekende rieslings op de Roter Hang. Ook met rood en houtgebruik bij witte Burgunders kan ze prima overweg. Manuele pluk en spontane gisting zijn standaard. Het opvallende gele domeingebouw aan de drukke B9 kan je niet missen.

Weingut Dreissigacker

Untere Klinggasse 4
67595 Bechtheim
Tel.: +49 6242 2425
info@dreissigacker-wein.de
www.dreissigacker-wein.de
Het indrukwekkende nieuwe domeingebouw is zelfs voor Rheinhessen van een zeldzame gezienne dimensie. Het toont aan hoe ambitieus de sympathieke Jochen Dreissigacker is. Zijn 40 ha wijngaard worden biologisch bewerkt, en hij heeft percelen in de beste wijngaarden van Bechtheim en Westhofen. Zijn Rieslings hebben de laatste jaren aan verfijning gewonnen. De andere wijnen, van bijvoorbeeld weissburgunder, chardonnay en spätburgunder zijn onberispelijk.

Weingut Espenhof

Hauptstrasse 81
55237 Flonheim
Tel.: +49 6734 94040
weingut@espenhof.de
www.espenhof.de
Niet alleen een uitstekend hotel en restaurant, ook de wijnen zijn aanbevolen. Hier wordt gewerkt met veel respect voor de natuur, en Nico schuwt zijsprongen naar orange wijn niet. Eigenzinnige wijnen, die de wijnliefhebber boeien.

Weingut Gehring

Ausserhalb 17
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 5470
info@weingut-gehring.com
www.weingut-gehring.com
Ik leerde dit domein destijds door een heerlijke Frühburgunder 2006 kennen, en sindsdien volgde ik het domein van nabij. Er waren elk jaar mooie wijnen, maar ik merkte ook de zoektocht naar een eigen stijl. En die is de laatste jaren duidelijk. Met dochter Gina die vader Theo bijstaat is er een nieuwe Schwung. Met een camper overnacht je tussen de wijngaarden, en een sympathieke hap eet je in de Weinwirtschaft.

Weingut Oekonomierat J. Geil

Kuhpfortenstrasse 11
67595 Bechtheim
Tel.: +49 6242 1546
info@weingut-geil.de
www.weingut-geil.de
Zie pagina XXX

VDP.Weingut K.F. Groebe

Mainzer Strasse 18
67583 Westhofen
Tel.: +49 6244 4523
info@weingut-k-f-groebe.de
www.weingut-k-f-groebe.de
Dit kleine (9 ha), en oude familie-domein moet het wat bekendheid betreft wat afleggen tegenover het jonge geweld in Wonnegau, maar dat is ten onrechte.

6

© Weingut Gutzler

9

© Weingut Kühling-Gillot

7

© Gerd Brabant

8

© Weingut Keller

8

© Weingut Keller

Friedrich en Manuela Groebe maken voortreffelijke wijnen op de beroemde percelen van Westhofen.

Weingut Eckehart Gröhl

Uelversheimer Strasse 4
55278 Weinolsheim
Tel.: +49 6249 93988
info@weingut-groehl.de
www.weingut-groehl.de

Een echte aanrader. Knap gamma, dat met de komst van zoon Johannes Gröhl alleen nog maar kan groeien. Zijn eerste eigen wijnen tonen ernst, structuur en complexiteit. En wat gezegd over hun Frühburgunder? In die prijsklasse een van de beste van Rheinhessen.

VDP.Weingut Gunderloch

Carl Gunderloch Platz 1
55299 Nackenheim
Tel.: +49 6135 2341
info@gunderloch.de
www.gunderloch.de

Een van de bekendste domeinen van Duitsland, wiens geschiedenis bepalend is geweest voor de reputatie van de Roter Hang. Heel wat grote wijnen zijn hier gemaakt sinds de oprichting in 19de eeuw. De voorvader van huidig wijnmaker Johannes Hasselbach was stichtend lid van VDP. Het hoeft geen betoog dat riesling met 85% hun focusdruif is. Wat wil je wanneer de Roter Hang aan je voeten ligt.

VDP.Weingut Gutzler

Rossgasse 19
67599 Gundheim
Tel.: +49 6244 905221
info@gutzler.de
www.gutzler.de

Michael Gutzler weet met spätburgunder om te gaan, en is een van de beste wijnmakers uit Rheinhessen. Het plantgoed werd al in de jaren 80 door de vader van Michael uit Frankrijk gehaald. Maar ook zijn witte wijnen zijn uitstekend. Strak, gestructureerd, maar steeds toegankelijk. Bezit percelen in topwijngebieden zoals in de Westhofener Morstein. Samen met Philipp Wittmann is hij een project in de koele en kalkrijke Gundersheimer Höllenbrand gestart met o.a. spätburgunder. De volgende topwijngebieden van Rheinhessen?

Weingut Heiligenblut

Hauptstrasse 114
55232 Alzey
Tel.: +49 (0)176 45804433
info@heiligenblut-wein.de
www.heiligenblut-wein.de

Wat ooit een beroemde wijngaard was, kwam in een vergeethoek. De broers Christian en Martin laten met hun collectie de Heiligenblutwijngaard, bestaande uit het vulkanische melafier, weer spreken. De helft is restzoet, en hun Riesling Kabinett is verbluffend goed. Vederlicht, speels, fris, puur en één en al drinkplezier. De omgeving van de wijngaard is een pareltje. Hoogtepunt is de intieme, kleine kapel verborgen tussen het groen.

Weingut Hoffmann

Vor dem Klopp 4
55437 Appenheim
Tel.: +49 6725 300063
info@schiefer-triff-muschelkalk.de
www.schiefer-triff-muschelkalk.de

De wijnen proeven in het prachtige proeflokaal is al een belevenis. Je kan er trouwens ook de mooie Saarwijnen van Jürgen zijn echtgenote, Carolin Hoffman (Weingut Willems-Willems), proeven. Het gamma van Weingut Hoffmann is bijzonder betrouwbaar, zowel in wit al rood. Een zekere strakheid zit in de wijnen, maar alles blijft vriendelijk en toegankelijk. Leuk design van de etiketten.

Weingut Fritz Ekkehard Huff

Hauptstrasse 90
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 58003
info@weingut-huff.de
www.weingut-huff.de

Dochter Christine leerde de stiel onder andere bij Klaus-Peter Keller en Alldinger (Württemberg). Ze bezitten percelen zowel met Rotliegendes als kalkrijke bodems. Excellente wijnen, die veel waar voor hun geld bieden.

Weingut Georg Gustav Huff

Woostrasse 1
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 50514
info@weingut-huff.com
www.weingut-huff.com

Een oud familiedomein dat vandaag

wijnen maakt met een verbluffende prijs-kwaliteit. De Riesling vom Roten Hang is voor nog geen €10 een koopje. Maar het gehele gamma kan je blind kopen. Erg goede restzoete wijnen ook.

Juwel Weine

Ausserhalb 9
67577 Alsheim
Tel.: +49 6249 4666
info@juwel-weine.de
www.juwel-weine.de

Juliane Eller weet wat goede marketing is. Alles klopt hier: de website, de communicatie en het design van de flessen. De wijnen zijn ook meer dan in orde. Een compact en overzichtelijk gamma. Hele zuivere, levendige en typische wijnen die allemaal droog worden gevinifieerd.

VDP.Weingut Keller

Bahnhofstrasse 1
67592 Flörsheim-Dalsheim
Tel.: +49 6243 456
info@keller-wein.de
www.keller-wein.de

Wat zou Rheinhessen, en bij uitbreiding Duitsland, zijn zonder dit domein? Dit is cult, en de prijzen voor hun Grosse Gewächse, zowel voor riesling als spätburgunder zijn hoog. Hun Riesling G-Max is de duurste droge riesling ter wereld. Je zou haast vergeten dat hun betaalbare instap- en middengamma ook fantastisch is. Probeer maar eens de Scheurebe trocken, Riesling von der Fels of de Silvaner Feuervogel. Hun reputatie en maniakale kwaliteitsdrang heeft Rheinhessen mee geholpen aan de reputatie van vandaag. En ze kijken verder dan de grenzen van Wonnegau, hun thuisbasis. Met percelen in de Roter Hang, een vriendschappelijk ruilproject met Julian Haart aan de Mosel en een rieslingwijngaard in Noorwegen raakt hun honger niet gestild. Wereldklasse.

Weingut Knewitz

Rheinblick 13
55437 Appenheim
Tel.: +49 6725 2949
info@weingut-knewitz.de
www.weingut-knewitz.de

Björn & Tobias Knewitz verpersoonlijken het dynamische Rheinhessen, want wat zij op nog geen 10 jaar

hebben bereikt is indrukwekkend. De wijnen horen intussen bij de beste uit de regio. En daarvoor beschikken ze over toppercelen zoals Appenheimer Hundertgulden en St. Laurenzikappelle. Van mineraal, frisse riesling tot krachtige chardonnay (met veel diepte): alles kunnen ze.

VDP.Weingut Kühling-Gillot

Ölmühlstrasse 25
55294 Bodenheim
Tel.: +49 6135 2333
info@kuehling-gillot.de
www.kuehlingandbattenfeld.com

Carolin Spanier-Gillot, echtgenote van H.O. Spanier (Weingut Battenfeld-Spanier uit Wonnegau) nam op 24-jarige leeftijd het domein over en bracht het naar de top van Duitsland. Net zoals bij Battenfeld-Spanier wordt hier biologisch gewerkt, in dit geval op de Roter Hang en op kalkrijke percelen rond Oppenheim. De kostbare Riesling Nackenheimer Rothenberg wurzelecht van een perceel uit 1934 is wereldklasse. Voor de vinificatie van de wijnen is haar man H.O. Spanier verantwoordelijk.

Weingut Liebfrauentift

Weckerlinplatz 1
67547 Worms
Tel.: +49 172 6235548
info@liebfrauentift.com
www.liebfrauentift.com
Zie pagina XX:

Weingut Manz

Lettingasse 6
55278 Weinolsheim
Tel.: +49 6249 803008
weingut@manz-weinolsheim.de
www.manz-weinolsheim.de

Van dit domein proefde ik al vaak schitterende wijnen, die bovendien vriendelijke geprijsd zijn. In het hinterland van Bereich Nierstein maken ze een toegankelijke, sappige stijl op loessbodems. Hun topwijnen komen hoofdzakelijk van percelen rond Oppenheim. Een van de lievelingen is de heerlijke droge Scheurebe Kalkstein.

Weingut Karl May

Ludwig-Schwamb-Strasse 22
67574 Osthofen
Tel.: +49 6242 2356

10

© Gerd Brabant

12

© Sektgut Raumland

11

© Weingut Raddeck

12

© Sektgut Raumland

13

© Weingut Sander

info@weingut-karl-may.de
www.weingut-karl-may.de
Sinds de broers Peter & Fritz May het domein voeren, blinkt het uit door uitstekende wijnen. Zowel wit als rood, met een extra stip voor de heerlijke Frühburgunder Vordere Mulde. Met zulke domeinnaam spelen ze graag in op Old Shatterhand en Winnetou. Dat doen ze met de mooie witte en rode cuvée Blutsbruder.

VDP.Weingut J. Neus 10
Bahnhofstrasse 96
55218 Ingelheim
Tel.: +49 6132 73003
info@weingut-neus.de
www.weingut-neus.de
Zie pagina XX

Weingut Raddeck 11
Am Hummertal 100
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 58115
info@raddeckwein.de
www.raddeckwein.de
Een terras met mooier zicht op de Roter Hang heb ik nog niet gevonden. Dat maakt proeven onmiddellijk een beleving. Want ook dat is een aanrader. Stefan Raddeck zijn biologisch gamma is heel consistent, met heerlijke perceelselecties uit de Roter Hang. Ook goede rode wijnen.

VDP.Sektgut Raumland 12
Alzeyer Strasse 134
67592 Flörsheim-Dalsheim
Tel.: +49 6243 908070
info@raumland.de
www.raumland.de
Zonder dit huis zou de recente Sekt-geschiedenis in Duitsland er wellicht anders hebben uitgezien. De perfectionistische kwaliteitsdrang van Volker Raumland heeft dit domein tot de meest gereputeerde Sektproducent van Duitsland gebracht. Grote Champagne was zijn voorbeeld. Terecht het eerste Sektdomein dat het tot VDP lid heeft geschopt.

Weingut Riffel
Mühlweg 14a
55411 Bingen-Rüdesheim
Tel.: +49 6721 994690
service@weingut-riffel.de

www.weingut-riffel.de
Dit biodynamische domein wordt sinds 2005 geleid door Carolin & Eric Riffel. Een frisse, minerale stijl met oog voor toegankelijkheid kenmerkt hun wijnen. Hun beste wijngaard is de Binger Scharlachberg. Met de Binger Bubenstück Pinot Noir bewijzen ze hun vaardigheid voor rode wijn. Er is overigens ook een heerlijke petnat.

Weingut Carsten Saalwächter
Binger Strasse 18
55218 Ingelheim
Tel.: +49 172 6438353
mail@saalwaechter.de
www.saalwaechter.de
Enkele jaren geleden nog onbekend, nu een ster voor burgunder in Rheinhessen. Wijnen met veel focus, structuur en koele expressie. De Bourgondische stijl is Carsten zijn voorbeeld, zijn opleiding bij gerenommeerde huizen zoals Clos du Lambrays en Jean Chartron hebben daar natuurlijk iets mee te maken. Ook in Duitsland volgde Carsten stage bij topdomeinen. Naast het areaal in Rheinhessen bezit hij een klein perceel in Assmannshausen (Rheingau).

Weingut Sander 13
In den Weingärten 11
67582 Mettenheim
Tel.: +49 6242 1583
info@sanderweine.de
www.sanderweine.de
Het oudste biologisch werkende domein van Duitsland. Vandaag staat de immer goedlachse Stefan Sander aan het roer. Typiciteit, toegankelijkheid en heerlijk fruit typeren de wijnen. De perceelselecties zijn knap, en experimenten met langere schilmaceratie en oude druivenrassen zoals grünfränkisch zijn boeiend. Alles bovendien aan vriendelijke prijzen.

VDP.Weingut Schätzel
Oberdorferstrasse 34
55283 Nierstein
Tel.: +49 6133 5512
weingut@schaetzel.de
www.schaetzel.de
Hoewel de familie Schätzel al eeuwen in de wijnbouw actief is, is het met Kai Schätzel volledig doorgebroken. Zijn compromisloze stijl, waar intense zuren

zinderen met veel oog voor finesse, was snel een hit bij de nationale en internationale pers. Zijn eerder slanke interpretaties van de Roter Hang vragen veel tijd en ervaring met riesling. Maar de wijnen tonen veel inhoud en complexiteit. Zijn Kabinettwijnen zijn verbluffend en horen bij de top in Duitsland.

Weingut Bianka & Daniel Schmitt
Weedenplatz 1
67592 Flörsheim-Dalsheim
Tel.: +49 173 3174117
info@schmitt-weingut.de
www.biankaunddaniel.de
De natuurlijke wijncene vormt in Duitsland nog een randfenomeen, maar ik zie elk jaar domeinen naar voor treden die in deze stijl ook heerlijke wijnen maken. Een van de beste domeinen voor natuurlijke wijn in Rheinhessen is in handen van dit koppel. Hun hoog exportcijfer bewijst hun succes. Lang schilcontact, gebruik van amforen en oude houten vaten. De wijnen zijn allesbehalve mainstream maar bulken van het drinkplezier.

Weingut Seehof
Seegasse 20
67593 Westhofen
Tel.: +49 6244 4935
info@weingut-seehof.de
www.weingut-seehof.de
Ik volg de wijnen van dit domein al sinds Florian Fauth het domein vervoegde in 1999. In al die tijd heeft Weingut Seehof zich ontwikkeld tot een stabiel domein op hoog niveau. De wijnen zijn jaar in jaar uit betrouwbaar, heerlijk en interessant geprijsd. Naast prachtige Riesling en Weissburgunder blinkt Florian ook uit met Scheurebe, van droog tot edelzoet.

Weingut Seyberth
Sandgasse 8
55599 Siefersheim
Tel.: +49 6703 705
info@weingut-seyberth.de
www.weingut-seyberth.de
De familie Seyberth werkt sinds 2016 biodynamisch en dit domein maakt goede wijnen. Mooie, pure wijnen die soms door een klein puntje restzoet het strakke karakter van de Siefersheim-

wijnen wat afronden. Ik proefde onlangs nog een heerlijke silvaner.

Strauch Sektmanufaktur
Dalbergstrasse 14-18
67574 Osthofen
Tel.: +49 6242913000
info@strauch-sektmanufaktur.de
www.strauch-sektmanufaktur.de
Naast Raumland kent Rheinhessen nog zo een geweldig Sekthuis. Isabel Strauch-Weissbach en Tim Weissbach maken op hun biodynamische domein schuimwijnen met lage dosages en de wijnen blijven minimaal 18 maanden sur lattes. Ook experimenten met orange Sekt en niet-gesulfiteerde versies beheersen ze.

Weingut Michael Teschke
Laurenziberg 14
55435 Gau-Algesheim
Tel.: +49 6725 2331
info@weingut-teschke.de
www.weingut-teschke.de
Geen ander domein is in Rheinhessen zo verbonden met silvaner. Hij schrijft de druif ook bewust met 'y', silvaner dus. Hij heeft een uitgesproken mening over wijn maken, en doet dingen die afwijken van de norm. Zijn wijnen brengt hij als Landwein op de markt, zo vermijdt hij bureaucratische controle. Ook voor die andere miskende druif, de blauwe portugieser, heeft hij een boon. Dit domein is in de eerste plaats zichzelf.

Weingut Thörle
Ostergasse 40
55291 Saulheim
Tel.: +49 6732 5443
info@thoerle-wein.de
www.thoerle-wein.de
Op de geweldige kalkrijke Saulheimer Hölle maken de broers Thörle sublieme Riesling en Spätburgunder. Ook de rest van het gamma staat op hoog niveau. Modern domein met veel ambitie om verder uit te groeien tot de top in Rheinhessen.

Weingut Dr. Eva Vollmer
Nieder-Olmer Strasse 65
55129 Mainz-Ebersheim
Tel.: +49 6136 46472
info@evavollmer-wein.de
www.evavollmer-wein.de

Tot Eva Vollmer het domein overnam gingen de druiven naar de coöperatie. Zij leidt dit biologische domein met veel passie. Erg goed gamma, waar je naast de klassiekers niet om de heerlijke Scheurebe heen kan.

VDP.Weingut Wagner-Stempel 14
Wöllsteiner Strasse 10
55599 Siefersheim
info@wagner-stempel.de
www.wagner-stempel.de
Een van de beste domeinen van Duitsland, en gelegen in zowat het mooiste stuk van Rheinhessen. Daniel zijn Grosse Gewächse van Heerkretz, Höllberg en sinds kort Scharlachberg, bieden virtuoos rieslingspektakel. Maar ontdek ook de minerale Riesling Porphy of de nog strakkere Riesling Melaphyr. En dan vergeten we nog de geweldige Silvaner en Burgunders. Prachtige, authentieke setting om te proeven. En overnachten kan je in hun stijlvol Gästehaus. Waar wacht je nog op?

Weingut Weedenborn 15
Am Römer 4-6
55234 Monzernheim
Tel.: +49 6244 387
weingut@weedenborn.de
www.weedenborn.de
In geen enkel Duits domein is sauvignon blanc zo belangrijk (50% van de aanplant hier). Gesine haar voorliefde voor dit ras kreeg ze in Zuid-Afrika en is voor haar alles behalve een modeverschijnsel in Duitsland. Haar hoog gelegen, kalkrijke wijngaarden blijken gewoonweg perfect voor sauvignon blanc. Uiteraard speelt Gesine haar Fingerspitzengefühl mee. De Sauvignon Blanc Terra Rossa is weergaloos en draait moeiteloos internationaal mee. Ook Riesling, Weissburgunder, Chardonnay en Spätburgunder kan je hier blind kopen.

Weingut Weinreich
Riederbachstrasse 7
67595 Bechtheim
info@weinreich-wein.de
www.weinreich-wein.de
Overzichtelijk gamma, met focus op riesling, silvaner en burgunder. Werkt biologisch, en heeft ook een assortiment

met natuurlijke wijnen. Ook hun Sekt is aan te raden, met de Pinot Brut Nature op kop.

VDP.Weingut Winter
Heilgebaustrasse 34
67596 Dittelsheim-Hessloch
Tel.: +49 6244 7446
info@weingut-winter.de
www.weingut-winter.de
Heel betrouwbaar domein. Stefan Winter weet wat typiciteit van een druif is en koppelt dit aan een toegankelijk karakter zonder het karakter van zijn overwegend kalkrijke wijngaarden uit het oog te verliezen.

VDP.Weingut Wittmann 16
Mainzer Strasse 19
67593 Westhofen
Tel.: +49 6244 905036
info@wittmannweingut.com
www.wittmannweingut.com
Zie pagina XXX

15

14

16

Geen eindeloze lijst met adressen, maar plaatsen aanbevolen uit eigen ervaring of tips van bevriende wijnproducenten.

Landhaus Dubs
Am Mühlpfad 10, 67574 Osthofen
Tel.: +49 6242 9125205
landhaus@dubs.de
www.dubs.de
Voormalig sterrenchef Wolfgang Dubs kookt hier al een tijdje leuke, regionale bistrogerechten. Bij mooi weer hier op het terras zitten is een zaligheid. De wijngaarden komen haast tot aan je tafel. Geweldige wijnkaart ook.

Restaurant Zum Goldenen Engel
Marktplatz 3, 55237 Flonheim
Tel.: +49 6734 913930
info@zum-goldenen-engel.com
www.zum-goldenen-engel.com
Een van de beste restaurants. Gezellig binnen zitten of op de binnenkoer in de schaduw van de kerktoeren. Uitstekende wijnkaart met focus op domeinen uit de directe omgeving. Ik deed hier al vaak nieuwe ontdekkingen.

100 Guldenmühle
Mühle 2, 55437 Appenheim
Tel.: +49 6725 9990210
info@100guldenmuehle.de
www.100guldenmuehle.de
Aan de voet van de prachtige wijngaard Appenheimer Hundertgulden kookt Eva Eppard op een ongedwongen en tegelijk verfijnde manier. Een plek om je snel thuis te voelen.

Laurenz
Gartenfeldstrasse 9, 55118 Mainz
Tel.: +49 6131 2168660
mail@laurenz-mainz.de
www.laurenz-mainz.de
Wijnbistro en vinotheek die ver buiten de stadsgrenzen van Mainz bekend is. Hier staat wijnbeleving centraal met een uitgebreide kaart per glas. Prima eten ook, heel kwalitatief en veel meer dan de klassieke wijnbarkaart. Leuk kader ook. Je kan er wijnen kopen aan domeinprijzen. Wil je een fles ter plaatse consumeren, dan wordt een bescheiden bedrag als kurkgeld gevraagd.

Waar eten en overnachten

Mundart Restaurant
Weedengasse 8, 55291 Saulheim
Tel.: +49 6732 9322966
info@mundart-restaurant.de
www.mundart-restaurant.de
Excellente keuken met gerechten die duidelijk finesse tonen. Chef Markus Hebestreit deed ervaring op in Baiersbronn, het gastronomische mekka van het Zwarte Woud. Zijn gebraseerde runderwang is geweldig.

Raphiniert
Langgasse 8, 55435 Gau-Algesheim
Tel.: +49 (0)6725 3029911
raphiniert@kronenhof.de
www.kronenhof.de
In dit kleine restaurant van Weingut Kronenhof wordt een heerlijke en ongecompliceerde keuken geserveerd. Op de binnenkoer zit je prima.

Stöckbauers Weinkastell
Am Kloppberg 1,
67596 Dittelsheim-Hessloch
Tel.: +49 6244 57111
peggy@stoekbauers-weinkastell.de
www.stoekbauers-weinkastell.de
Op een van de hoogste plaatsen in Rheinhessen, op de Kloppberg, geniet je van een uniek vergezicht. Goede keuken, sympathieke eigenares.

Vis à Vis
Friedrich-Ebert-Strasse 53,
67574 Osthofen
Tel.: +49 6242 5012973
info@spiess-osthofen.de
www.spiess-osthofen.de/restaurant
Een voor Rheinhessen moderne keuken, een gastronomische bistro in een gezellig kader met goede wijn van het domein.

Zollamt
Hafenstrasse 3,
55411 Bingen am Rhein
Tel.: +49 6721 1869666
info@zollamtbingen.de
www.zollamtbingen.de
Groter restaurant. Goede keuken, bistrostijl en mooie ligging langs de Rijn met zicht op Rüdeseim aan de overzijde. Ze baten ook de Winzerkeller in de vinotheek van Ingelheim uit.

Meyerhof, Weingut, Vinothek & Gästehaus
Meyerhof, 55237 Flonheim
Tel.: +49 6734 8714
info@weingut-meyerhof.de
www.weingut-meyerhof.de
Een populair adres in het westen van Rheinhessen. Moderne kamers, goed ontbijt en in een regio waar alles aanwezig is om de actieve bezoeker te bekoren. Tijdig reserveren is aangewezen. Goede wijnen van het windomein ook, die je kan ontdekken bij Flammkuchen. Voor een uitgebreid diner zijn er in Flonheim verschillende leuke restaurants.

Gästehaus Steinmühle
Eulenberg 39, 67574 Osthofen
Tel.: +49 6242 9908666
info@gaestehaus-steinmuehle.de
www.gaestehaus-steinmuehle.de
De kamers zijn ruim, en liggen rustig aan de rand van Osthofen. Er zijn enkele e-bikes ter beschikking. Ideaal om de regio te verkennen. Uitstekende prijs-kwaliteit. Hoort bij het goede, biologische Weingut Steinmühle. Op wandelafstand liggen restaurants Landhaus Dubs en Vis à Vis.

Landhotel Espenhof
Poststrasse 1, 55237 Flonheim
landhotel@espenhof.de
www.espenhof.de
Zowel het windomein, het restaurant als het kleinschalige hotel zijn een echte aanrader. Vriendelijke ontvangst en nadruk op bio.

Gut Leben am Morstein
Mainzer Strasse 10, 67593 Westhofen
Tel.: +49 6244 9186772
gutleben@am-morstein.de
www.am-morstein.de
Enkele jaren geleden werd een statige villa in centrum Westhofen prachtig gerenoveerd. De veganistische keuken bleek moeilijk voet te krijgen in de streek en het restaurant biedt nu een

gevarieerde, eerlijke keuken met een zekere verfijning. De setting, zowel binnen als in de tuin, is een plaatje. Ook de smaakvol ingerichte kamers doen je proeven van grandeur en nostalgie. En met een dergelijke naam laat ook de wijnkaart het beste vermoeden.

Jordan's Untermühle
Ausserhalb 1, 55278 Königheim
Tel.: +49 6737 551990
info@jordans-untermuehle.de
www.jordans-untermuehle.de
In Rheinhessen verwacht je niet meteen een heus wellnesshotel. Dit hotel met goed restaurant is een aanrader voor de rustzoeker die zich wil verwennen. Je bevindt je in hartje Rheinhessen midden de wijngaarden. Het oudste gedeelte van de gebouwen is charmant.

Papa Rhein-Hotel
Hafenstrasse 47,
55411 Bingen am Rhein
Tel.: +49 6786 292990
info@paparheinhotel.de
www.paparheinhotel.de
Nieuw hotel, in de handen van de familie Bolland-Anton, die in de Nahe het luxueuze wellnesshotel BollAnts uitbaten. Gelegen vlak aan de Rijn, met moderne kamers. Met een bar en bistro is dit hotel klaar voor een zakelijk publiek, maar ook ideaal als uitvalsbasis om het noorden te ontdekken, met de mogelijkheid tot een uitstap naar Rheingau en Nahe. Voor hun restaurant hebben ze de topchef Nils Henkel aangetrokken.

Klosterhotel Wasem
Stiegelgasse 70 (hotel)
Edelgasse 15 (restaurant), 55218 Ingelheim
Tel.: +49 6132 43370 (hotel)
Tel.: +49 6132 2304 (restaurant)
hotel@wasem.de / kloster@wasem.de
www.wasem.de
Het voormalig Cisterciënzerklooster Engelthal werd door de familie Wasem met veel respect omgebouwd tot windomein, hotel en restaurant. Het is een prachtig samenspel van het historische met moderne architectuur. Voor de architectuur won de familie Wasem een reeks prijzen. Je slaapt en eet er uitstekend en de wijnen zijn ook erg aanbevolen.